ҺААЛИШАДАЙ ПАТРИОТИЧЕСКА ҮҮСХЭЛ

Манай газетын үсэгалдэрэй номерто Сэлэнгын совхозой һаалишадай нэмэл бэнһэг хэблэгдэнхэй. Тэдэнэр ехэ һайн үүсхэл гаргаба. Совхозой һаалиин фермэнүүд болон гүүртэнүүдэй хүдэлмэрилэгшэд, мэргэжэлтэд, мал адуулагшад, түбхын түрүүндэ һаалишад ехэ һүнэй түлөө социалис мүрысөө үргэнөөр дэлгэрүүлжэ, бага бэшэ амжалта түйлабад. Тэдэнэр гүрэндэ һү худалдаха жэлэйнгээ түсэб Октябриин һайндэрэй урда тээ дүүргээ: 8700 центнер һү худалдаха аад, 8717 центнер худалдаа, мүнөө түсэбһөө үлүүлэн һү тушаажа үргэлжэлһөөр. Нёдондо жэлэй арба һарынхида орходоо энэ жэлэй арбан һара соо һугартүй ехэ һүн — 1000 шахуу килограмм үлүү ехээр һаагдаа, дунда зэргээр үнеэн бүриһөө 1472 килограмм һүн абтанхай. Манай республикын һаалиин фермэ бүхэнэй, колхоз, совхоз бүхэнэй иимэ амжалта түйлаал байгаа һаань, гүрэндэ һү тушаалгаар Россин Федераци дотор манай ажахынуудай хэзээ бүхэндэ түрүүшүүлэй зэргэдэ ябаха байһаниинь лабтай.

Теэд иимэ амжалта түйлаха арга боломжо һаалиин фермэ бүхэндэ, колхоз, совхоз бүхэндэ бии гү? Бии даа, лаб бии. Тиимэл хадань, Буряад оронойнгоо бүхы һаалишадта, малшадта, мэргэжэлтэдтэ Сэлэнгын совхозой һаалишад хандажа, социалис мүрысөөндэ урина бшуу. Үбэлэй үедэ үнеэн бүриһөө 1000 литр һү һааха гэжэ Сэлэнгын совхозой һаалишад уялга абанхай. Тэдэнэр абаһан уялгаяа дүүргэхэ байһандаа лаб найдана.

Сэлэнгын совхозой һаалишад хайшан гээд, ямар аргаар иимэ амжалта түйлааб, саашадаа үбэлэйшье үедэ үнеэн бүриһөө 1000 литр һү һаахаар найдажа байһан түшэг тулгууринь, этигэл найдабаринь юуб гэхэдэ, тэдэнэр түбхын түрүүндэ өөһэдынгөө «улаан гарта», ухаан бодолдо, үүсхэл оролдолгодо түшэглэнэ. Үнэхөөрөө тэдэнэр ехэ үүсхэлтэйгээр ажаллана, түрүү дүй дүршэл ухамайлан шудалаад, үргэнөөр хэрэглэнэ. Мүнөө үедэ хүдөө ажахын үйлэдбэридэ химиин түйлалтануудые али болохоор дэлгэрүүлхэ гээшэ айхабтар ехэ удха шанартай байһаниинь элитэ. Теэд зарим хүнүүд энээн тухайда гүнзэгыгөөр ухамайлан бодожо үзэнэгүй ха юм. Харин тиихэдэ Сэлэнгын совхоздо химиин амжалтые бодотоорнь хэрэглэн, гидролизно аргаар, мүн гидролизно-карбамидна аргаар тэжээл бүйлүүлжэ, дрожжоор эһээжэ һаамхай үнеэдтэ эдюулнэ, хэмэл һү гаргажа, тугалнуудта уулгана, мочевинэ хэрэглэнэ. Иимэ түрүү аргануудые шадамараар хэрэглэхэдэ тон ехэ ашa туһатай байһаниинь харгадаа. Химическэ аргаар шанаржуулагдаһан тэжээл һаамхай үнеэдтэ эдюулхэдэ һүтэйшье болоно, һүнэйнь тоһолигшье элбэгжэнэ. Хэмэл һү тугалнуудта уулгахада, һүн алмагдажа, ехээр гүрэндэ худалдагдана.

Иимэ түрүү аргануудые шадамараар хэрэглэдэг үйлэдбэриин управленинүүд, колхоз болон совхозууд гүрэндэ һү худалдаха түсэбөө амжалтатайгаар дүүргэнэ. Жэшээнь, Яруунын үйлэдбэриин управлени бүхыдөө гүрэндэ һү худалдаха жэлэйнгээ түсэб дүүргүүтэй байна. Тэндэхи ажахынуудта эдэ түрүү арганууд үргэнөөр хэрэглэгдэнэ. Гүрэндэ һү худалдаха жэлэйнгээ түсэб Яруунын бүхы совхозуудай болзорһоонь урид бэелүүлһыень гайхамаар бэшэ. Тэрэшэлэн Баргажанай, Хоринин, Зэдын үйлэдбэриин управленинүүд һүеэр жэлэйнгээ түсэб дүүргэхэ болонхой. Ноябриин 10-най мэдээгээр республикамнай гүрэндэ һү тушааха жэлэйнгээ түсэб 93 процент болгоо.

Хэрбээ үйлэдбэриин управлени бүхэнэй, колхоз, совхоз бүхэнэй энэ жэлэй эрхим һайн эрхэ нүхэсэлые хараадаа абан, арга боломжоёо хүсэдөөр хэрэглээд байгаа һаань, республикамнай һүеэр жэлэйнгээ түсэб мүнөө дүүргээдшье байжа болоомоор һэн. Теэд зарим ажахын хүтэлбэрилэгшэд энэ талаар бодото хэмжээнүүдые абанагүй, үбэлэйшье үедэ һү ехээр һаажа байха хэрэгтэ үнэн зүрхэнһөө анхаралаа хандуулнагүй. Зарим ажахынуудта һү һаалгань дээшэлнэ бэшэ, харин бүри доошолжо байна. Жэшээлхэдэ, Улаан-Үдын, Кабанскын үйлэдбэриин управленинүүдэй ажахынууд 1963 оной ноябриин түрүүшын 10 хоног соо һаагшада орходоо байгша оной ноябриин түрүүшын 10 хоног соо нилээд бага һү һааба. Тэрэшэлэн Түнхэнэй «Сибиряк», Зэдын Доржи Банзаровай нэрэмжэтэ колхозууд гүрэндэ һү худалдаха түсэбөө дүүргэнэгүй. Тэдэ колхозуудта һү һаалинь өөдөө урганагүй, харин доошоо ороно. Тэдэнэр үбэлдэшье һайнаар бэлдээгүй, үнеэдтэ тэжээл али болохоор бүйлүүлжэ эдюулхэ тухай һанаашарханашьегүй. Доржи Банзаровай нэрэмжэтэ колхозой зарим фермэнүүдтэ малаа хуурайгаар эдеэлүүлнэ, хэдэн хоног соо уһалангүй байлгана. Тиихэдэ олохон ажахынуудта һаамхай үнеэдые миил бэлшээридэ туужархёод, нэмэлтэ тэжээл огто үгэдэггүй ушарнууд үзэгдэнэ.

Иигэжэ байбал, үнеэнэй һүн хаанаһаа нэмэхэ юм? Үбэлэйшье сагта үнеэн бүриһөө ехэ һү һаалхын тулада үнеэдые саг соонь һайнаар, зүбөөр эдеэлүүлхэ, уһалха, хайхарамжатайгаар харууһалха хэрэгтэй ха юм. Таарууһаар зохёогдоһон рацион, химическэ аргаар шанаржуулагдаһан тэжээл энэ хэрэгтэ тон ехэ үүргэтэй. Сэлэнгын, Яруунын, Кабанскын совхозууд болон бусад олон ажахынууд гидролизно аргаар һолоомо бүйлүүлдэг, дрожжоор эһээдэг, хэмэл һү гаргадаг болоһоор һү элбэгжүүлгэдэ эрид хубилалта хээ. Эдэ түрүү зүйлнүүдые хүсэд хэрэглэхэ арга боломжо колхоз, совхоз бүхэндэ бии. Энэ жэлдэ ажахы бүхэндэ тэжээлшье нёдондонойхиһоо һурагүй элбэг.

Тэрэшэлэн үбэлэй сагта зунайхиһаа дутуугүй ехээр һү һаахын тулада һаалишадай дунда социалис мүрысөө үргэнөөр дэлгэрүүлхэ, мүрысөөнэй дүн декада бүхэндэ, һара бүхэндэ гаргажа байха, түрүүшүүлые моральнашье, материальнашье талаарнь али болохоор урмашуулха, түрүү дүй дүршэл нэбтэрүүлгэдэ ёһотойгоор туһалха эрилтэ табигдана.

Тиигэжэ үбэлэй үедэ үнеэн бүриһөө 1000 литр һү һааха гэһэн Сэлэнгын совхозой һаалишадай патриотическа үүсхэл үнэн зүрхэнһөө дэмжэхэ, һаалиин фермэ, колхоз, совхоз бүхэндэ дэлгэрүүлхэ шухала.

Москваһаа мэдээсэнэ

ТАСС-ай телеграмманууд

Антонин НОВОТНЫЙ—ЧССР-эй ПРЕЗИДЕНТ

ПРАГА, ноябриин 12. (ТАСС). Антонин Новотный Чехословакиин Социалис Республикын Президентээр дахинаа һунгагдаба.

Нүхэр Новотный мүнөөдэр Чехословакиин Национальна суглаанай сесси дээрэ һунгагдаа. Чехословакиин гүрэнэй толгойлогшо ЧССР-эй Конституциин үндэһөөр, Национальна суглаан дээрэ табан жэлэй болзороор һунгагдадаг юм.

ПРАГА, ноябриин 12. Мүнөөдэр Национальна суглаан дээрэ дахинаа һунгагдаһан Чехословакиин Социалис Республикын Президент Антонин Новотнын намтарые ЧТК агентство дамжуулба.

Чехословакиин Коммунис партиин Центральна Комитедэй Нэгэдэхи секретарь, Чехословакиин Социалис Республикын Президент Антонин Новотный — Чехословакиин хүдэлмэришэн ангиин, Коммунис партиин элитэ ехэ тэмсэлшэдэй нэгэн юм.

А. Новотный 1904 оной декабриин 10-да Прагадахи хүдэлмэришэнэй бүлэ соо түрэһэн. 1921 ондо Чехословакиин Коммунис партида ороод, залуухаа хойшо партийна хүдэлмэридэ ябаһан байна. Удаан саг соо пролетарска спортивна федерацида хүдэлмэрилһэн, тэрэнэй эмхинүүдэй нэгыень хүтэлбэрилһэн юм.

1928 онһоо А. Новотный парти доторхи хэдэ хэдэн шухала тушаалнуудые дааһан байгаа. 1929 оной һүүлээр Прагын Карлин гэжэ районой партийна организациин түрүүлэгшээр хүдэлөө. А. Новотный гушаад онуудай үеэр КПЧ-гэй Пражска областиин хүтэлбэриин составта ороо һэн. 1935 ондо Коммунис Интернационалай Москвадахи VII конгрессто хабаадаһан. А. Новотный 1937—1938 онуудта партиин Прагадахи областной хүтэлбэриин секретаряар, КПЧ-гэй Годонинско обкомой секретаряар хүдэлмэрилһэн.

Фашис эзэмдэлгын жэлнүүдтэ партиингаа нюуса байдалда ороһоной һүүлээр А. Новотный КПЧ-гэй Пражска областной организациин подпольно хүтэлбэриин гэшүүн болоо һэн. 1941 оной сентябрьда гестапоар арестовалагдажа, Маутхаузендахи нацис концлагерьта хаагдаа бэлэй. Тэндэ байхадаа А. Новотный бусад хани нүхэдтэеэ хамта подпольно хүдэлмэридэ эдэбхитэйгээр хабаададаг байгаа.

Чехословакие Совет Армиин сүлөөлһэнэй һүүлээр А. Новотный КПЧ-гэй Пражска обкомой нэгэдэхи секретарь болоһон. 1946 ондо партиин VIII съезд дээрэ партиин Центральна Комитедэй гэшүүн боложо һунгагдаһан юм. 1951 ондо А. Новотный КПЧ-гэй Центральна Комитедэй секретаряар, ЦК-гай Президиумэй гэшүүнээр һунгагдаа һэн. 1953 оной январьда правительствын түрүүлэгшын орлогшо боложо һунгагдаһан. Тэрэл жэлэй март соо А. Новотный хүтэлбэрилхы партийна хүдэлмэридөө бусажа, Чехословакиин Коммунис партиин Центральна Комитедэй Нэгэдэхи секретаряар һунгагдаа бэлэй. А. Новотный 1957 оной ноябриин 19-дэ Чехословакиин Республикын Президент болгогдон һунгагдаһан байгаа. КПЧ-гэй XII съезд дээрэ нүхэр Новотный дахинаа КПЧ-гэй ЦК-гай Нэгэдэхи секретаряар һунгагдаа һэн.

Совет-кубын хани барисаанай бүлгэм

Совет олониитын түлөөлэгшэдэй суглаан Москвадахи Хани барисаанай байшан соо ноябриин 11-дэ боложо, совет-кубын хани барисаанай бүлгэм байгуулба.

Советскэ Союзай Герой, лётчик-космонавт Ю. А. Гагарин совет болон кубын арадуудай хани барисаан, харилсаа холбоон тухай элидхэл хээ.

Энэ бүлгэмэй президентээр Ю. А. Гагарин һунгагдаба.

РЕСПУБЛИКЫН КОЛХОЗ, СОВХОЗУУДТА ГҮРЭНДЭ МАХА, ҺҮ ХУДАЛДАЛГЫН ЯБАСА ТУХАЙ

1964 оной ноябриин 10-най мэдээн

(Түсэбэй дүүргэлтэ процентээр)

Үйлэдбэриин управленинүүд, аймагууд	Мяхан	һүн
Баргажанай	66	95
Зэдын	78	95
Яруунын	70	99,6
Кабанскын	77	94
Хяагтын	65	88
Мухар-Шэбэрэй	68	90
Түнхэнэй	77	92
Улаан-Үдын	69	92
Хоринин	71	95
Баунтын	92	93

БҮХЫ ОРОНУУДАЙ ПРОЛЕТАРИНАР, НЭГЭДЭГТЫ!

42-дохи жэлээ гарана.

БУРЯАД ҮНЭН

КПСС-эй Буряадай обкомой, Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй, Министрнүүдэй Соведэй орган

№ 270 (10638) | 1964 оной ноябриин 14, суббото | Сэн 2 мүнгэн

«ЭЛБЭГ ЭДЕЭТЭЙ» БАСАГАН

— Миин хооһон суур, дардаатар хатуу һолоомон хэндээ хэрэгтэйб, дал хорёогой хушалта гү, али малай дэбдихэр болохоһоо бэшэ хэндэ туһатайб гэжэ хэлэдэг байһайбди. Оройдоол һаяхан, нёдондо жэлдэ, иигэжэл хойшо тэгшэгүй ярилдадаг байгдаа, — гээд нэгэ наһажаал эхэнэр нүхэдтөө хандаба. Тиигэжэ байтар ехэ байрын үүдэн нээгдэжэ, уурал һаарал бушхан гараад, үндэр набтараараа дунда зэргын, шуумар шуран янзатай нэгэ залуухан эхэнэр харагдаад:

«Яарыт, нүхэд, һолоомомнай бүйлүүлагдажа, үнеэдэйнгээ нормо абаха сагтнай болобо» гэжэ дуулгажархёо.

Эндэхи Ивалгын туршалтын ажахын нэгэдэхи отделениин түбэй фермынхид иишэ тиишээ тарашаба. Уданшьегүй ээлжээтэ һаалганайнгаа урда тээ үнеэдтээ үгэхэ бүхы тэжээлынь хам хум бэлдэгдэшоо һэн. Буряадайнгаа бүхы газар нютагуудта мэдээжэ болоһон һаалишан Дабажад Дамбаевае ээлжэлэн амаруулхаяа ороһон һаалишан Балжид энэ эрхим нүхэрэйнгөө үнеэдые «нэрэ солоорнь» дуудажа, аятай налгайгаар ооглон эрхэлүүлжэ байгаад, габшагайгаар һаажа оробо. «Ши эгээ һүтэй, сүүдхэдээ 18 литр хүрэтэр һү гарадаг үнеэниинь гээшэш. һүеэ багаханаар шье бү бари, үсэгэлдэрэйхиһөө бүрил һайнаар эдеэлээш» гэхэ зэргээр «һамааруулан», Балжид басаган сагаан эдеэ томо хүнэг соо саргидуулжа эхилээ һэн. Энэмнай Балжид Нимаевна Нимаева гэжэ алдаршаһан, олон жэлэй туршада һү һааха һургуули шудалжа гараһан, нёдондо үнеэн бүриһөө 2000 гаран литр һү һааһан эрхимүүдэй нэгэн.

Гидролизно аргаар бүйлүүлагдаһан һолоомо эһээжэ эдюулжэ ороһон түс фермынхид зургаан үдэр ажаллаад, долоодохи үдэртөө амардаг гуримтай болонхой. Зоотехническэ заабариин эрилтэнүүдые нарибшалан дүүргэдэг эдэ һаалишадаа амаруулдаг, улам ехэ шадал хүсэ оруулдаг хүниинь, хамагай дундаһаа шалгардажа табигдаһаниинь энэ Балжид байшоо ха. Шууяатай эдэбхитэйгээр үнгэрһэн ээлжээтэ нэгэ суглаан дээрээ энэ хүндэтэй нүхэрөө ээлжээнэй һаалишанаар томилһон байгаа. «Ээлжээнэй һаалишан хамагһаа дүршэлтэй, бултанаймнай үнеэдэй абари аашые һайса мэдэхэ хүн хэрэгтэй. Теэд Балжид энээндэ зохихо гү?» гээд зоотехник Мария Иннокентьевнагай һаалишадта тээсгэн хандахадань, бултадаа ехэтэ һайшаагаа бэлэй. Тиигээд үдэр бүхэндэ Балжид басаган һаалишадайнгаа үнеэдые ээлжэлүүлэн һаажа, нүхэдэйнгөө этигэл найдабариие харюулаа һэн. Нютаг нуга зондоо, ажахы соогоо магтаалтай, «элбэг эдеэтэй» басаган гээд суурхаһан Балжид нүхэдтэеэ ехэ һү һааха тэмсэлэй түрүү зэргэдэ жагсаһан намтартай. Хүдөө ажахые эрид түргөөр хүгжөөхэ түрүүшын жэлдэ фермын үнеэн бүриһөө дунда зэргээр 2250 килограмм һү һааха түсэбөө алдарта ноябриин һайндэр хүрэтэр дүүргэхэ социалис нангин уялгаяа эдэнэр бэелүүлһэн байна.

Үбэлэй һарануудай туршада үнеэн бүхэнһөө 1000 литрһээ багa бэшэ һү һааха гэһэн Сэлэнгын совхозой һаалишадай һайшаалта үүсхэлые баяртайгаар дэмжээд, эндэхи замай залууршад, тэрэ тоодо ээлжээнэй һаалишан Балжид Нимаева зунайхиһаа дутуугүй ехэ һү үбэлдөө һааха мүрысөөндэ жагсаба. Үнеэдэйнгээ харууһые улам бүри нарижуулан һайжаруулаад, мочевинэ холижо шанаржуулагдаһан шэмэтэ силос дура зоргоорнь эдюулжэ, һаагдаһан литр һүн бүхэндэ 200 грамм хүрэтэр талха тарянай зүйл үгэжэ, гидролизно аргаар бүйлүүлагдаһан һолоомо эһээжэ эдюулээд, үдэр хоногой үнгэрхэ бүри һү һаалияа дээшэлүүлнэ. Иигэжэл үдэрэй үнгэрхэ бүри түсэбһөө гадуур һаагдаһан һүн улам улам ехэдхэгдэнэ.

Д. ЧИМИТОВ,
манай корр.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Балжид Нимаева.

Буряадай Автономито Совет Социалис Республикын Верховно Соведэй тогтоол

„РСФСР-эй ХҮН ЗОНДО ҮЗҮҮЛЭГДЭДЭГ МЕДИЦИНСКЭ ТУҺАЛАМЖЫН, ЭЛҮҮРЫЕ САХИЛГЫН ЯМАР БАЙҺАН ТУХАЙ, ЭДЭНИИЕ СААШАДАНЬ ҺАЙЖАРУУЛХА ХЭМЖЭЭНҮҮД ТУХАЙ" РСФСР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ 1964 ОНОЙ ИЮНИИН 11-нэй ТОГТООЛЫЕ БЭЕЛҮҮЛХЭ ХЭМЖЭЭНҮҮД ТУХАЙ

КПСС-эй XXII съездын түүхэтэ шиидхэбэринүүдые болон тэндэ батата абаһан партиин Программые бэелүүлхын тула коммунис партиингаа удхабари доро совет арад шэн эрмэлзэлтэтэйгээр тэмсэнэ, социалис экономикые амжалтатайгаар хүгжөөжэ, коммунизмын материально-техническэ түшэг тулгуурие байгуулна.

Түсэбтэ долоон жэлэй үедэ элүүрые хамгаалга болон медицинын эрдэм наукые хүгжөөхэ талаар дэлгэрэнгы зорилго табижа үгэһэн, РСФСР-эй хүн зондо үзүүлэгдэдэг медицинскэ туһаламжые болон элүүрые хамгаалгые саашадань һайжаруулха хэмжээнүүд тухай» КПСС-эй ЦК-гай болон СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй 1960 оной январиин ...-най тогтоолые бэелүүлхэ зуураа, республикын советскэ, ажахын болон профсоюзна эмхинүүд, элүүрые хамгаалгын органууд хүн зоной медицинскэ туһаламжые һайжаруулха болон медицинын албанай материально-техническэ баазые бэхижүүлхэ талаар онсо тодорхой хүдэлмэри ябуулаа.

Республика дотор үбшэлхэ ябадал ... үсөөрөө, хүн зон юрэнхы дээрээ ута наһа наһалдаг болоо, эшэрээн, паразитарна халуун үбшэн болон гэдэһэнэй халдабарита үбшэнүүд үзэгдэхэеэ болёо, маляри болон трахома эсэслэн усадхагдаа. Уридшалан тарилгануудые үнгэргэһэнэй, ехэтэй шэнэ вакцинануудые болоор хэрэглэһэнэй эсэгтэ дифтери, полиомиелит, столбняк болон халдабарита бусад үбшөөр үбдэлгэ эрид усадхаа.

Парти болон правительствын анхарал оролдолгын аша туһаар түсэбтэ долоон жэлэй туршада дотор эмнэлгын-һэргылэмжын эмхи зургаанууд нилээд олошороо. Тиихэдээ оро шэрээнүүдэй тоо 1,5 дахин гэхэ гү, али 6355-да хүргэгдэһэн байна. Республиканска больницын уушханай ханяаданай болон хүүгэдэй корпусууд, физиотерапевтическэ поликлиникэ, Улаан-Үдэ городто санэпидстанци, Байгал-Хударын, Онохойн больницанууд болон бусад эмхи зургаанууд ашаглалгада үгтөө. 17 аптекэ, врачебнэ 9, фельдшерскэ 43 эмнэлгын пунктнууд, фельдшерскэ болон фельдшерско-акушерскэ 60 пунктнууд шэнээр нээгдээ. Һургуулида ороодүй хүүгэдэй эмхи зургаануудтахи һууриин тоо 3160-һаа үлүүгээр олошороо.

Эмнэлгын-һэргылэмжын эмхи зургаанууд медицинскэ багажа зэмсэгүүдээр, түхеэрэлгэнүүдээр, клинико-диагностическа, рентгенэй аппарат болон медицинскэ бусад хэрэгсэлнүүдээр эли бодо һайнаар хангагдаа. Хүн зоной дунда ябуулагдадаг эмнэлгын болон үбшэнһөө һэргылэмжын хүдэлмэриин шанар дээшэлээ.

Элүүрые хамгаалха хэрэгтэ гүрэнэй бюджедһээ жэлһээ жэлдэ улам ехэ мүнгэ зөөри һомологдоно. Байгша ондо дурсагдаһан гаргаша һомололгонууд манай республика дотор 16.6 миллион түхэриг болоһон байна. Энэнь 1958 онойхидо орходоо 55 процентээр ехэ.

Хүн зоной медицинын хангалгые болон элүүрые хамгаалгые һайжаруулха хэрэгтэ үргэн олониитэ эдэбхитэйгээр хабаадалсана. Эмнэлгын-һэргылэмжын эмхи зургаануудай дэргэдэ ниитын соведүүд байгуулагдажа, тэдэнэй ажал хүдэлмэридэ 500 гаран хүн хабаадалсана.

Элүүрые хамгаалха хэрэгтэ зарим тэды амжалта түйлагдабашье, республикын ажалшадай медицинын хангалгада болон элүүрые хамгаалга эмхидхэлгэдэ горитойхон дутуу дунданууд бии гэжэ Буряадай АССР-эй Верховно Совет тэмдэглэнэ.

Хүдөөгэй эмнэлгын-һэргылэмжын эмхи зургаануудые томодхохо тухай правительствын үмэнэһөө үгтэһэн заабаринуудые бэелүүлхэ хэрэгтэ зарим аймагуудай элүүрые хамгаалгын органуудай ёһо тэдысэ хандаһанай эсэстэ холын һууриин тосхонуудта ажаһуугаа хүн зондо, малшадта медицинын туһаламжа үзүүлгэ зарим тэды муудаһан.

Республика дотор хото-гэдэһэнэй болон хүүгэдэй халдабарита үбшөөр үбдэлгэ үшөөл нилээд олоор үзэгдэдэг байһаар. Эмнэлгын-һэргылэмжын хүдэлмэри ябуулха талаар үхибүүд үшөөл һулаар хангагдана. Һүнэй кухнинуудай, хүүгэдэй поликлиникэ болон консультацинуудай, һургуулида ороодүй үхибүүдэй эмхи зургаануудай тоо ехэ дутамаг зандаа.

Зарим һургуулинуудта болон хүүгэдэй эмхи зургаануудта ариг сэбэрэй — гигиеническэ шухала эрхэ нүхэсэл гүйсэдөөр олгогдоногүй.

Хото город, поселок, һууриин болон тосхонуудые ариг сэбэр байлгаха, болбосон түхэлтэй болгохо талаар ажалшадай депутадуудай аймагай, городой болон районой Соведүүдэй гүйсэдкомууд, Буряадай АССР-эй Коммунальна ажахын министерство болон Хүдөө ажахын продуктнуудые үйлэдбэрилхэ, бэлдхэхэ министерство хүсэд хэмжээнүүдые абанагүй. Бани барилга, уһанай сорго табилга, прачечна эмхидхэлгэ, һууриин тосхонуудые ногоорууллга болон ариг сэбэрэй — элүүржүүлгын бусад хэмжээнүүд өөдэгүй багаханаар аад, нобшо удаанаар бэелүүлэгдэнэ.

Ариг сэбэрэй-гэгээрэлэй үргэн хүдэлмэриие эмхидхэхэ тушаа элүүрые хамгаалгын органууд болон эмнэлгын хүдэлмэрилэгшэд анхаралаа багаар хандуулна, харин имагтал лекци болон хөөрэлдөө үнгэргэлгөөр, бюллетень гаргалгаар энэ ехэ хүдэлмэриие олонхи ушарта хизаарлана, эмхидхэлэй хүдэлмэри һулаар ябуулна, илангаяа хүдөө тосхондо хүн зоной ариг сэбэрэй культурые болон гигиеные дээшэлүүлхэ талаар хэмжээ ябуулгануудые үргэнөөр бэелүүлнэгүй. Ариг сэбэрэй үдэрнүүд тон үсөөнөөр үнгэргэгдэнэ, иимэ үдэрнүүдые эмхидхэлгэдэ олониитэ (эхэнэрэй соведүүд, ариг сэбэрэй комиссинууд, комсомолой болон пионерэй эмхинүүд, һурагшад) һулаар хабаадуулагдана.

Промышленна предприятинүүдтэ, барилганууд болон хүдөө ажахын үйлэдбэри дээрэ ажал хүдэлмэридэ хабаатай хуули гуримуудые болон аюулгүйн техникэ сахиха талаар промышленна предприятинүүдэй, барилганүүдай, колхоз болон совхозуудай хүтэлбэрилэгшэд шухала бүхы хэмжээнүүдые бэелүүлнэгүй. Ажал хүдэлмэридэ хабаатай хуули гуримуудые болон аюулгүйн техникые нарин нягтаар сахиха талаар ажалшадай депутадуудай нютагай Соведүүдэй гүйсэдхэхэ комитедүүд хиналта зохихо соонь табинагүй, ажахын хүтэлбэрилэгшэдтэ эрилтэеэ һуладхана.

Промышленностиин гол һалбаринуудта хүдэлдэг хүдэлмэришэд болон алба хаагшадта, малшадта, механизаторнуудта болон хүдөө ажахын үйлэдбэриин бусад хүдэлмэрилэгшэдтэ диспансерна аргаар үргэн туһаламжа үзүүлхэ, оһол аюулда оролгые, саг зуура үбшэлхэ ябадалые эрид үсөөрүүлхэ талаар Элүүрые хамгаалгын министерство болон тэрээнэй нютагай органууд, промышленна болон хүдөө ажахын предприятинүүдэй хүтэлбэрилэгшэд (Зэдын комбинат, Улаан-Үдын нарин сэмбын фабрика, Байгалай болон Онохойн модоной комбинадууд, Хяагтын, Шергинскэ, Чисаанын совхозууд болон бусад) мүртэй хубилалта түйлажа шадаагүй байна.

Республикын эмнэлгын эмхи зургаанууд, илангаяа хүдөө тосхонуудта, мэргэжэлтэдээр хүсэд хангагданагүй. Эмнэлгын хүдэлмэрилэгшэдтэ гэр байрын-ажаһуудалай таатай зохид эрхэ нүхэсэл олгохо тушаа аймагай, городой, районой, сельскэ, сомоной болон поселково Соведүүдэй гүйсэдкомууд, предприятинүүдэй хүтэлбэрилэгшэд хүсэд дүүрэн анхарал оролдолго гарганагүй. Тэрээнэй эсэстэ мэргэжэлтэд нэгэ газартаа үни удаан саг соо тогтожо хүдэлнэгүй.

(Үргэлжэлэлынь 2-дохи нюурта)

Буряадай Автономито Совет Социалис Республикын ХУУЛИ

БУРЯАДАЙ АССР-эй КОНСТИТУЦИИН (ҮНДЭҺЭН ХУУЛИИН) 14-дэхи СТАТЬЯДА ХУБИЛАЛТАНУУДЫЕ ОРУУЛХА ТУХАЙ

Буряадай Автономито Совет Социалис Республикын Верховно Соведэй **тогтоохонь:**

«Буряадай АССР-эй Яруунын, Захааминай, Ахын аймагуудые эмхидхэн байгуулха тухай» РСФСР-эй Верховно Соведэй Президиумэй 1964 оной мартын 4-нэй Указтай зохилдуулан, Буряадай АССР-эй Конституциин (Үндэһэн Хуулиин) 14-дэхи статьяда хубилалтануудые оруулан, тэрээниие иимэээр найруулха:

«Статья 14. Буряадай АССР: Баргажанай, Баунтын, Зэдын, Яруунын, Захааминай, Кабанскын, Хяагтын, Мухар-Шэбэрэй, Ахын, Хойто-Байгалай, Түнхэнэй, Улаан-Үдын, Хоринин аймагуудһаа; Загарайн, Прибайкалиин промышленна районуудһаа, Буряадай АССР-эй гүрэнэй засагай дээдэ зургаануудта сэхэ мэдэлтэй Улаан-Үдэ, Гусиноозерск, Закаменск хотонуудһаа бүридэнэ.

Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Түрүүлэгшэ **А. ХАХАЛОВ.**
Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Секретарь **Л. САБУРОВ.**

Улаан-Үдэ хото. Соведүүдэй байшан.
1964 оной ноябриин 2.

Буряадай Автономито Совет Социалис Республикын ХУУЛИ

„Буряадай АССР-тэхи һургуулинуудай ажабайдалтай холбоо барисаае улам бэхижүүлхэ тухай, арадай гэгээрэлэй системые саашадань хүгжөөхэ тухай" Хуулиин 4-дэхи статьяда зарим тэды хубилалтануудые оруулха тухай" Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Указые баталха тушаа

Буряадай Автономито Совет Социалис Республикын Верховно Соведэй **тогтоохонь:**

1. «Буряадай АССР-тэхи һургуулинуудай ажабайдалтай холбоо барисаае улам бэхижүүлхэ тухай, арадай гэгээрэлэй системые саашадань хүгжөөхэ тухай» Хуулиин 4-дэхи статьяда зарим тэды хубилалтануудые оруулха тушаа» Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй 1964 оной сентябриин 29-нэй Указые баталха.

2. Найман жэлэй һуралсалые үндэһэ болгон үйлэдбэритэй холбожо ажалда дадхаан һургадаг политехническэ дунда һургуулинуудта гурбан жэлэй орондо хоёр жэл һурадаг болгоһонтой дашарамдуулан, «Буряадай АССР-тэхи һургуулинуудай ажабайдалтай холбоо барисаае улам бэхижүүлхэ тухай, арадай гэгээрэлэй системые саашадань хүгжөөхэ тухай» Буряадай АССР-эй 1959 оной июлиин 18-най Хуулиин 4-дэхи статьягай «б» пунктда «гурба» гэһэн үгые «хоёр» гэһэн үгөөр һэлгэхэ.

Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Түрүүлэгшэ **А. ХАХАЛОВ.**
Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Секретарь **Л. САБУРОВ.**

Улаан-Үдэ хото. Соведүүдэй байшан.
1964 оной ноябриин 2.

Буряадай Автономито Совет Социалис Республикын Верховно Соведэй ТОГТООЛ

Буряадай АССР-эй Верховно сүүдтэ хубилалта оруулха тухай

Буряадай Автономито Совет Социалис Республикын Верховно Соведэй **тогтоохонь:**

1. Ондоо хүдэлмэридэ ороһонтойнь дашарамдуулан, нүхэр **Шагдуров** Гатын Базаровичые Буряадай АССР-эй Верховно сүүдэй гэшүүнэй уялгаһаа сүлөөлхэ.

2. Буряадай АССР-эй Верховно сүүдэй гэшүүд болгожо һунгаха:

Марков Геннадий Герасимовичые,
Назаров Руфим Владимировичые.

Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Түрүүлэгшэ **А. ХАХАЛОВ.**
Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Секретарь **Л. САБУРОВ**

Улаан-Үдэ хото. Соведүүдэй байшан.
1964 оной ноябриин 2.

Буряадай Автономито Совет Социалис Республикын Верховно Соведэй тогтоол

„РСФСР-эй ХҮН ЗОНДО ҮЗҮҮЛЭГДЭДЭГ МЕДИЦИНСКЭ ТУҺАЛАМЖЫН, ЭЛҮҮРЫЕ САХИЛГЫН ЯМАР БАЙҺАН ТУХАЙ, ЭДЭНИИЕ СААШАДАНЬ ҺАЙЖАРУУЛХА ХЭМЖЭЭНҮҮД ТУХАЙ" РСФСР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ 1964 ОНОЙ ИЮНИИН 11-нэй ТОГТООЛЫЕ БЭЕЛҮҮЛХЭ ХЭМЖЭЭНҮҮД ТУХАЙ

(Түгэсхэл. Эхиниинь 1-хи нюурта).

Республика дотор элүүрые хамгаалгын эмхи зургаануудай капитальна барилгын түсэб хангалтагүйгөөр дүүргэгдэнэ. Эмнэлгын болон хүүгэдэй эмхи зургаануудые бодхоходоо иланхаяа Буряадай барилгын управлениин болон «Бурятцелинстрой» трест тасашагүй нозор ноблно ябадал гаргана. Томо томо hүүрин тосхонуудта колхоз, совхозуудай болон промышленна предприятинуудай доро фельдшерскэ, фельдшерско-акушерскэ болон аптечно пунктнууд тон үсөөнөөр баригдана.

Курортнууд болон амаралтын байшангууд тон хангалтагүй байдалтай. Республика дотор санаторинуудые болон амаралтын байшангуудые олошоруулха тула байгаалиин уг эхэ арга боломжонуудые ашаглаха талаар профсоюзуудай курортнуудай управлениин Шэтадахи территориальна совет болон Буряадай АССР-эй элүүрые хамгаалгын министерство анхарал ороодоггүй, эмтэй домтой булаг аршаануудые шэнжэлхэ эмхидхэгдэнгүй. Бии байгаа санаторинуудые үргэдхэхэ, болбосон тухалтай болгохо талаар курортнуудай Шэтадахи управлени хүдэлмэрөө дали удааган эмхидхэнэ.

Тусхайлбал, элүүрые сахиха, байгаалиие хамгаалха талаар Соведүүдэй дэргэдэхи саг үргэлжын комиссинүүдай хүдэлмэри тушаа аймагай, городой, районой, сельскэ, сомоной болон поселково Соведүүдэй гүйсэдкомууд анхаралаа дутамагаар хандуулна. Эмнэлгын эмхи зургаануудай хүдэлмэриие hайжаруулха, элүүр энхэ байлгын хэмжээнүүдые үргэнөөр бэелүүлхэ тушаа саг үргэлжын комиссинуудай үүргые дээшэлүүлхын хойноhоо оролдоногүй, мүн энэ хэрэгтэ хүн зоной олониитын hайндуранай эмхинүүдые болон ажалшадые hулаар элсүүлнэ.

дые медицинын мэргэжэлтэдээр хангаха, тэдэндэ гэр байрын-ажаhуудалай таатай зохид эрхэ байдал олгохо тушаа онсо анхарал хандуулха;

ажалшадай элүүр энхэ амаралга, махабадай культура болон спортые саашадань hайнаар эмхидхэхын тула шухала хэмжээнүүдые абаха; амаралтын зононуудые, паркнуудые саадуудые, пляжнуудые байгуулха, спортивна барилгануудые бодхоохо хэрэгтэ олониитые үргэнөөр хабаадуулха.

4. Хүүгэдэй махабадай хүгжэлтые болон элүүр энхэ байлгые саашадань hайжаруулхын тула ажалшадай депутадуудай нютагай Соведүүдэй гүйсэдхэхэ комитедүүдые, республикын элүүрые хамгаалгын болон гэгээрэлэй министерствэнүүдые иигэжэ уялгалха:

үхибүүдэй дунда hургуулиhаа гадуур спортивна хүдэлмэри үргэнөөр эмхидхэхэ, тиихын тула стадионуудые, спортивна залнуудые болон талмайнуудые үргэнөөр хэрэглэхэ;

hургуулида ороодүй үхибүүдэй эмхинүүдые, хүүгэдэй консультацинуудые болон hүнэй кухнинуудые эли боло олошоруулхын тула шухала хэмжээнүүдые абаха;

hургуулинуудта ариг сэбэрэй-гигиеническэ эрхэ байдал саашадань hайжаруулхын, бүхы hурагшадые халуун эдеэгээр хангахын тула нэмэлтэ хэмжээнүүдые бэелүүлхэ.

талына hомололгын түсэбэй ёhoop элүүрые хамгаалгын барилганууды 1961—1965 онуудта дүүргэхые Зүүн-Сибириин совнархоздо даалгаха;

промышленна томо предприятинуудай дэргэдэ профилакторинуудай барилга үргэдхэхэ тухай асуудал хаража үзэхэ;

уhанай баялигые шадамараар ашаглаха, уhаар хангалгын гүйсэд цикл нэбтэрүүлhэнэй ашаар үндэhөөр тэрэниие али бүхы бузарлалгаhаа хамгаалха, предприятинуудта технологическа процессүүдые hайжаруулха, уhа сэбэрлэхэ түхеэрэлгэнүүдые тодхохо, канализаци болон агаар, уhа болон хүрьhые промышленна үлэгдэлнүүдhээ арилгаха барилганууды эхилхэ талаар хэмжээнүүдые зохёожо бэелүүлхэ;

промышленна хаядаhанhаа агаарые арюун сэбэр байлгахын тула хүдэлжэ байгаа предприятинуудта түсхай түхеэрэлгэнүүдые барихын тула хэмжээнүүдые абаха;

газ, тооhо шүүрдэн абаха гү, али промышленностьда хэрэглэhэн уhые сэбэрлэхэ түхеэрэлгэнүүдгүй промышленна шэнэ предприятинуудые ашаглалгада оруулхагүй.

ябадалые үридшалан зайсуулхын тула болото хэмжээнүүдые бэелүүлхэ.

8. Врачебно-ажалай экспертизые hайжаруулхын тула республикын социальна тэдхэмжын болон элүүрые хамгаалгын министерствэнүүдые болото хэмжээ абахыень уялгалха, тэрээнэй түлөө:

врачебно-ажалай экспертнэ комиссинүүдые (ВТЭК) шадабари эхэтэй медицинын мэргэжэлтэдээр бүридхэхэ;

ВТЭК-нүүдые таатай зохид гэр байраар, ажахын болон медицинын шухала хэрэгсэлнүүдээр хангаха;

промышленна предприятинуудта, колхоз болон совхозуудта ВТЭК-нүүдэй нүүдэл заседани үнгэргэлгые үргэнөөр эмхидхэхэ.

9. Краснодарай болон Ставропольиин хизаарнуудай, Новосибирскэ болон Ростовско областьнуудай түрүү колхозуудай жэшээгээр колхоз хоорондын олон профильтой больницануудые барилга болон бии байгаа эмнэлгын эмхи зургаануудые үргэдхэлгэ бэелүүлхын тула хэмжээ хараалхыень экономическа талаарaa шанга колхозуудта дурадхаха.

10. Колхоз болон совхозуудта амаралтын байшангуудые, санаторинуудые, пионерэй лагерьнуудые, паркнуудые, стадионуудые, пляжнуудые, жиирэй спортивна түхеэрэлгэнүүдые, мүн тэрэшэлэн бани, бэеэ заhаха газарнуудые бариха, колхозно-совхозно тосхонуудые болбосон түхэлтэй болгохо, ногоорүүлхэ хүдэлмэри ябуулха талаар асуудалнуудые хүдөө ажахын продуктнуудые үйлэдбэрилхэ, бэлэдхэхэ министерство, ажалшадай депутадуудай аймагай Соведүүдэй гүйсэдкомууд тон ойрын сагта хаража үзэхэ.

11. Медицинскэ туhаламжа үзүүлхэ талаар хүн зоной эрилтые улам гүйсэдөөр хангахын тула арадай ажахын 1965 оной түсэб хаража үзэхэдөө, мүн 1966—1970 оной түсэбые табихадаа, элүүрые хамгаалгын эмхинүүдэй материальна баазые саашадань бэхижүүлхэ, хүүгэдэй эмхи зургаануудые олошоруулха тушаа түсхай анхархыень республикын Министрнүүдэй Соведтэ даалгаха. Тиихэдээ Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй түс сесси дээрэ оруулагдаhан hанамжа, дурадхалнууд болон шүүмжэлхы ажаглалтанууд хараалда абтаха.

12. Хүн зоной медицинын хангалга болон элүүрые хамгаалгада хабаатай асуудалнуудые нютагай Соведүүдэй сесси дээрэ ходолоо зүбшэн хэлсэхыень, элүүрые хамгаалгын эмхи зургаануудай болон органуудай хүдэлмэриин хойноhоо хиналта шангадхахыень, медицинскэ хангалтын культурые дээшэлүүлхын тула үргэн хүдэлөө дэлгэрүүлхыень, предприятинуудта, эмхи зургаануудта, колхоз болон совхозуудта ажалшадай үргэн суглаанууд дээрэ элүүрые хамгаалгын эмхи зургаанууд болон органуудай хүтэлбэрилэгшэдэй тоосоо шагналгые эмхидхэхыень республикын Министрнүүдэй Совет болон ажалшадай депутадуудай нютагай Соведүүдэй гүйсэдхэхэ комитедүүдтэ дурадхаха. Эмнэлгын эмхи зургаануудай дэргэдэ байгуулагдаhан олониитын соведүүдэй хүтэлбэрилгые hайжаруулха, тиихэдээ хүн зоной медицинын хангалгые эмхидхэхэ хэрэгтэ тэдээнэй үүргые дээшэлүүлхэ ябадал хангаха.

* * *

Республикын элүүрые хамгаалгын органууд болон тэрээнэй эмхи зургаанууд, эмнэлгын хүдэлмэрилэгшэд, ажалшадай депутадуудай нютагай Соведүүд, министерствэнүүд, управленинүүд болон ведомствэнүүд олониитын үргэн хабаадалгатайгаар Буряадай АССР-эй хүн зоной медицинскэ хангалгые болон элүүрые хамгаалгые саашадань hайжаруулжа шадаха бэзэ гэжэ Буряадай Автономито Совет Социалис Республикын Верховно Совет бүрин найдажа байhанаа элирхэйлнэ.

Буряадай АССР-эй Верховно Совет иигэжэ тогтооно:

1. «РСФСР-тэхи хүн зоной медицинскэ туhаламжа, элүүрые хамгаалгын ямар байhан тухай, эдэниие саашадань hайжаруулха хэмжээнүүд тухай» РСФСР-эй Верховно Соведэй тогтоолые хэлбэришэгүйгөөр дүүргэхэ республикын элүүрые хамгаалгын министерство болон тэрээнэй нютагай органуудай, ажалшадай депутадуудай нютагай Соведүүдэй, олониитын болон ажахын эмхинүүдэй гол зорилго гэжэ тоолохо. Тиихэдээ иланхаяа хүдөө тосхонуудта хүн зоной медицинскэ хангалтын шанарые саашадань hайжаруулха, эмнэлгын hэргылэмжын эмхи зургаануудые олошоруулха, тэдэнэй барилгые түргэдхэхэ, хүн зоной дунда ариг сэбэрэй-гигиеническэ хүдэлмэриин хэмжээе бүхы талаарнь дээшэлүүлхэ, үйлэдбэриин болон хүдөө ажахын предприятинуудта ариг сэбэрэй-гигиеническэ эрхэ байдалые hайжаруулха, hүүрин тосхонуудые болбосон түхэлтэй болгохо тушаа онсо анхарал хандуулха.

Тус тогтоол дотор заагдаhан ёhoop хүн зоной медицинын хангалта болон элүүрые хамгаалгын бии байгаа дутуу дундануудые усадхахын тула республикын Министрнүүдэй Совет, министерствэнүүд, управленинүүд болон ведомствонууд, ажалшадай депутадуудай нютагай Соведүүдэй гүйсэдхэхэ комитедүүд, промышленна предприятинуудай хүтэлбэрилэгшэд шиидхэхы хэмжээнүүдые абаха.

2. Республикын элүүрые хамгаалгын министерство болон тэрээнэй нютагай органууд иигэжэ уялгалха:

хүн зондо амбулаторно-поликлиническэ туhаламжа саашадань hайжаруулха ябадал хангаха; промышленностиин гол hалбаринуудта ажаллажа байгаа хүдэлмэрилэгшэдые элүүрые диспансерэй аргаар хинан шалгаха хүдэлмэри үргэнөөр эмхидхэхэ; хүдөөгэй хүн зоной медицинын хангалтын шанарые дээшэлүүлхэ; эмнэлгын эмхи зургаануудhаа холо ажаhуудаг хүдөөгэй хүн зониие, иланхаяа мал ажалай хүдэлмэрилэгшэдые хангахын тула аймаг бүхэндэ нүүдэлэй амбулатори эмхидхэхэ. [illegible] колхоз болон совхозуудта [illegible] хүдэлмэриие hайжаруулхын тула шухала хэмжээнүүдые абаха;

hэргылэмжын хүдэлмэриин [illegible]. Тиихэдээ зүрхэ-hудалай, хорото хабдар, [illegible] болон бусад үбшэнүүдтэй тэмсэхэ [illegible], саг болон [illegible] хандалга [illegible]; хүдөөгэй хүн зониие городой эмнэлгын эмхи зургаанууд [illegible] нэбтэрүүлхэ;

республикын гүрэнэй ариг сэбэрэй хиналтын органуудай хүдэлмэриие hайжаруулхын тула шухала хэмжээнүүдые абаха, ариг сэбэрэй-гигиеническэ ёhо гурим болон нормонуудые хазагайруулдаг предприятинуудай, эмхи зургаануудай болон ведомствэнүүдэй хүтэлбэрилэгшэдтэ шанга эрилтэ табиха;

хүн зоной дунда ариг сэбэрэй-гигиеническэ эрдэм ухаанай пропаганда шангадхаха. Тиихэдээ хэблэл, радио, телевидени, элүүр энхын университедүүдые, ниитэ hуралсалай болон бусад ондо аргануудые үргэнөөр хэрэглэхэ. Олониитын үргэн хабаадалгатайгаар ариг сэбэрэй үдэр болон неделинүүдые хододоо үнгэргэжэ байха, эдэ үдэрнүүдтэ ниитын лекци болон хөөрэлдөөнүүдые, предприятинуудай болон hүүрин тосхонуудай ариг сэбэрэй шалгалта, бог шорой хаман сэбэрлэхэ хүдэлмэри эмхидхэхэ.

3. Министрнүүдэй Соведые, элүүрые хамгаалгын министерствые болон ажалшадай депутадуудай нютагай Соведүүдэй гүйсэдхэхэ комитедүүдые иигэжэ уялгалха:

эмнэлгын-hэргылэмжын эмхи зургаануудые бариха болон ашаглалгада үгэхэ талаар 1964—1965 онуудта арадай ажахын түсэбэй ёhoop хараалагдаhан даабаринуудые заатагүй бэелүүлхэ ябадал хангаха;

хүн зоной медицинын хангалтые hайжаруулха талаар түсхай хэмжээ ябуулгануудые зохёожо бэелүүлхэ. Тиихэдээ хүдөө нютагуудта эмнэлгын-hэргылэмжын эмхи зургаануудые медицинын мэргэжэлтэдээр хангаха, ...

5. Элүүрые хамгаалгын эмхинүүдые барилгада бии байгаа гээгдэлнүүдые усадхахын, тэдэниие саг болзор сооньь ашаглалгада үгэхын тула ажалшадай депутадуудай нютагай Соведүүдэй гүйсэдхэхэ комитедүүдтэй нэгэн хамта түсхай хэмжээ бэелүүлхыень Буряадай барилгын управлениие, «Бурятцелинстрой» трестые, хүдөө ажахын продуктнуудые үйлэдбэрилхэ, бэлэдхэхэ министерствые, элүүрые хамгаалгын министерствые уялгалха.

Хираанай грязелечебницые хараалан зохёохо, барижа эхилхэ хүдэлмэриие түргэдхэхын тула элүүрые хамгаалгын министерство онсо хэмжээнүүдые бэелүүлхэ.

6. Промышленностиин hалбаринуудта гүйсүүлэгдэжэ байгаа капитальна hомололгын түсэбэй ёhoop ...

7. Элүүрые хамгаалгын болон социальна тэдхэмжын министерствэнүүдтэй болон профсоюзай органуудтай хамта республикын хүдөө ажахын продуктнуудые үйлэдбэрилхэ, бэлэдхэхэ министерствые, Буряадай барилгын управлениие, автомобильна транспортын управлениие болон предприятинуудай хүтэлбэрилэгшэдые иимэ юумэ хэхыень уялгалха:

өөрынгөө предприятинуудта ажал хамгаалгын, аюулгүйн техникын болон үйлэдбэри дээрэ аюулгүйе зайсуулгын ямар байhые шалгаха, энэ талаар дутуу дундануудые усадхахын тула хэмжээнүүдые абаха; аюулгүйн техникые болон промышленна ариг сэбэрые сахиха талаар гурим дүримүүдые олониитын үргэн хабаадалгатайгаар саг үргэлжэ хинаха, дүрсагдаhан гурим дүримүүдые хазагайруулха ябадал гаргахагүй;

промышленна болон хүдөө ажахын предприятинуудта, барилга болон транспорт дээрэ осол аюулда орохо ...

Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Түрүүлэгшэ А. ХАХАЛОВ.

Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Секретарь Л. САБУРОВ.

Улаан-Үдэ город, Соведүүдэй Байшан.
1964 оной ноябрийн 2.

★

Энэ залуу басагад Федосья Кошелева Людмила Мункуева хоёр Улаан-Үдын барилга - хабсаралгын 1-дэхи управлениин штукатуршаар хүдэлмэрилхэ зуураа, шадамар бэрхэ басагад гэжэ тоотой. Эдэ хоёр шамбайса ажаллаад, хоюулаа hурадаг юм. Федосья — техническэ мэргэжэлэй училищида, Людмила — медицинскэ училищида. Федосья, Людмила хоёр hурахадаашье шадамарнууд гэлсэдэг.

А. МАНТАЕВАЙ фото.

★ ★

Энээнhээ урагша манай эндэхид үхэр малаа үбэлэй сагта түргэн таргалуулха, шахаха гээшэ дэмы хэрэг, харин тэдэмнай ехэ ган алдаршоогүй, газар гашхажа ондо оробол болоо гэжэ тоолодог бэлэй.

Тиимэhээ үбhэ тэжээлээ тэдэнhээ гамнан татажал, ехэ тураха, муудахагүйгөөр эдеэлүүлдэг байгаабди. Теэд хэршье гамнатар, үбэл ута — зургаа-долоон hара соо мэдээгүй байтар лэ hубай малда хэдэн зуун центнер үбhэ, зелёнко, орооhо талханай зүйл эдюулэгдэшэhэн байха. Эсэстээ малшье мүртэй таргалсагүй, миил үбhэ тэжээл, мүнгэ зөөриин лэ гаргаша болоод hаладаг hэн.

Жэшээнь, үнгэрэгшэ жэлые абаад үзэе. Совхоз бүхы жэл соо 3811 центнер үхэрэй мяха абажа, тэрээндээ 370,4 мянга гаран түхэригэй гаргаша хээд, тэрэ тоодо гансахан үбhэ тэжээлдэнь 202,3 мянган түхэригэй зөөри гаргаа юм. Хэнэйшье мэдэhээр, энэ гаргашын ехэнхинь үбэлжэлгын үедэ гараа ааб даа. Ондоогоор хэлэбэл, үбэлдөө абтаhан үхэрэй маханай центнер бүхэнэй өөрынь үнэ сэн аяар 96 түхэриг 69 мүнгэтэ болоо. Үбэлэй сагта үхэр бүхэнэй шэгнүүрые сүүдхын ойролоол 247 граммаар нэмээжэ, тэрэнэйнь килограмм бүхэндэ аяар 14—15 тэжээлэй единицын хэмжээнэй хоол гаргаhан болообди. Шахамал малhаа үбhэ тэжээл гамнаабди гэжэ байhаар, hүүлэй hүүлдэ тон ехэ гаргашада ороо бшуубди.

Гадна үбэлэй сагта малаа шахахадаа, ехэнхидээл задагай зайдан, hархигар муу байрада байлгадаг hэмди. Хэнэйшье мэдэhээр, үдэрынь 35—40 градус хүйтэн жабарта задагай хорёо соо шэшэрэлдэжэ байhан мал хэдышье ехэ тэжээл эдиг, юун мүртэй таргалхаб даа. Мэдээжэ ха юм. Үшөө тэдэш шүдэнэй хаха ташама хүйтэн булагhаа уhалаад, hалганалдажа ябаха. Нёдондо малшад Б. Д. Бадмацыренов, Ч.-Д. Дугаров гэгшэдэй гүүртэдэ 150 гаран үхэр шахагдажа, тэдээндэ нилээд ехэ үбhэ зелёнко, толгой бүриин 1 килограмм хүрэтэр орооhо таряа эдюулэгдээ. Теэд үбэлэй сагта муу байратайhаа боложо, тэдэ мал түс бүридөө шэгнүүрээ сүүдхын 300—400 грамм нэмээгээ.

Байгша ондо үбэлэй мал шахалгые тад ондоогоор эмхидхэхэ гэжэ шиидээбди.

Урдань мал тушаалгын пункт байhан «Заготскот» гэжэ газарта хуушан хашаа хорёоень шэнэлэн урилжа, hайнаар түхеэрэгдээ. Эндэ мүнөө 400—500 үхэр нэгэ доро байлгажа шахаха дулаан, hаруул байра хүбхэдэжэ байгаад табяабди. Досоогуурнь трактораар ябажа, үбhэ тэжээлынь хэхээр, ууржамаар баригдаа. Мүн эндэнь тэжээл буйлуулха цех, запарник, орооhо таряа үйрүүлхэ, hолоомо хэршэхэ машина, уhаяа бүлээжэ гаргадаг худаг баригданхай. Гадна уhыень бүлеэдхэхэ, hолоомо гидролизно аргаар буйлуулан, дрожжоор эhээхэ түхеэрэлгэ бии. Тэрэшэлэн байрануудтань дүтэ хэдэн зуун тонно силос дарагданхай, hайхан үбhэншье ехэ.

Иигэжэ совхоз түрүүшынгээ жэл нэгэ газарта эды олон үхэр суглуулжа, дулаан байра соо, шэмэтэй hайн тэжээл эдюулээд, бүлеэн уhаар уhалаад, шахажа туршахань. Урдань шахамал малнай аяар арбаад шахуу жэжэ гүүртэдэ байлгагдадаг hэн. Тэдэндэ малшадшье олон хэрэгтэй болодог hааб даа.

Октябрь hараhаа хойшо эндэ 300 гаран гол түлэб урзанда жэлэй тул — эрэ хашарагуудые суглуулаад, түсгаар рационоор эдеэлүүлжэ эхилээбди. **Үхэр бүхэндэ түрүүшээр дунда зэргээр 1 килограмм талха тарянай зүйл, 2 килограмм hайхан үбhэ, 10 килограмм силос эдюулэгдэхэ.** Энэнь бүхыдөө 6,5—7 тэжээлэй единицэ тухай болохо юм. Даб дээрэ шэгнэжэ үзэхэдэ, **иимэ тэжээл эдижэ байhан мал үнгэрэгшэ октябрь соо шэгнүүрээ түс бүридөө 850—900 граммаар нэмээгээ.** hаяар запарник болон бусад түхеэрэлгэнүүдээ хүдэлгэжэ, буйлуулhан, амтаруулhан hолоомо, талха тарянай зүйл бүри горитойгоор эдюулдэг, уhыень бүлеэдхэжэ уулгадаг болоходо, мал шэгнүүрээ бүришье ехээр нэмээхэ, түргэн таргалха байха.

Энэ бригадада ехэнхидээ түс бүридөө 200—250 килограмм шэгнүүртэй хашарагууд суглуулагданхай. Тэдэниие хоёр hара соо hайса шахаха, гурбан центнерhээ дээшэ татадаг болоhон томо таргануудынь шэлэн тушаагаад, орондонь түлжүүлгын гүүртэнүүдhээ ондоо буруунуудые асаржа шахахабди. Тиигэжэ энэ бригада бүхэли жэл соо үхэр мал таhалгаряагүй шахаад, hубарюулан тушаажал байха юм. Эгээл доогуур абахада, **жэл соо гансахан үбэлэй сагта 880—900 мал шахажа, 3000 центнер үхэрэй мяха тушаадаг болохо аргатай.**

Саашадаа мал шахалгын энэ бригадые ажахын тоосоондо оруулаад, хэрэгтэй тарялан, сабшалан, бэлшээриин газар таhалжа үгэхэ, мори унаа, машина, техникээр хангахабди. Тэдэнэр малайнгаа эдихэ үбhэ тэжээл өөhэдөө бэлэдхэжэ, бэеэ даагаад хүдэлхэ юм. Энээнэй ашаар совхоз жэлэй ямаршье сагта хямда сэнтэй үхэрэй мяха элбэгээр абаха болоно. Тиигэжэ ажахыгаа ашаг олзо ехэтэй болгохо — интенсификациин замаар үшөө нэгэ алхам хэгдэжэ байна гээшэ.

М. НАМЖИЛОВ бэшэжэ абаба.

Дулма Батуевна Батуева нютагтаа хүндэтэй болоhон урданай малшан. Тэрэ Анаагай совхозой 3-дахи отделениин эгээл аха заха hаалишан юм. Нүхэр Батуева отделениин центр болохо Анинск тосхондохи hаалиин оньhожоруулагдамал гүүртэ дээрэ ажалладаг. Эндэ нэн түрүүн үнеэдые hааха оньhон түхеэрэлгэ тодхоходонь, «залуушуулай хүдэлхэ юумэ ха юм, би эндэгээртнай үнеэ hаажа шадахагүйб» гэжэ олон үгэ дурдангүй, тэрэ орёо оньhото техникэ шудалха гэжэ оролдоо hэн.

Оролдоhон, хүсэhэнөө харюулаашье. Хэды хүгшэржэшье ябабал, Дулма Батуевна үнеэдые оньhон аргаар hааха мэргэжэлдэ онобшотой бэрхээр дүршэжэ шадаа. Урдань 18—20 үнеэ гараар шобторжо hаадаг байгаа hаа, 1963 онhоо хойшо тэрэ 32 үнеэ гансаараа hаадаг болонхой. Иигэжэ ажалайнгаа бүтээсые 1,5—2 дахин дээшэлүүлхэ арга нүхэсэл олоо.

Энэ гүүртэдэ гансахан үнеэ hаалга дээрэ шэнэ юумэн бэелүүлэгдээ бэшэ. Эндэ тэжээл буйлуулдаг цех бии. Тэндэ гидролизно аргаар hолоомон дэбтээгдэжэ, дрожжоор эhээгдэнэ, хэмэл hүн буйлуулагдана, үнеэд искусственна аргаар үрэжүүлэгдэнэ. Эдэ бүгэдэ шэнэ юумэнүүдые үйлэдбэридэ нэбтэрүүлгэ баhал түсхай hургаал хэрэглэдэг ха юм. Эдэнэйшье гол удхынь, хэрэглэдэг гуримынь түрүү hаалишан шудалаад байна.

Түрүү онол арга, дүй дүршэл шудалhанай, химиин хүсэ хэрэглэдэг болоhоной ашаар нүхэр Батуева ажал дээрээ эрхим зэргын үрэ дүн түйлана. Харууhалдаг үнеэдэйнь нэгэниинь hубайрдаггүй, бултандаа тугаллаад лэ байдаг. Энэмнай харууhанай, оролдолгын хүсэн ха юм даа.

hү hаалган дээрэшье hайн амжалтатай. Өөрынгөө харууhалжа байдаг бүлэг үнеэдhээ үнгэрhэн арба hарын туршада хамтадаа 50000 килограмм hү hааба. Иимэ хэмжээнэй hү hааhан хүн бүхы Хориин үйлэдбэриин управлени соо ойролоол хоёр хүн. Тэрээнтэй сугтаа хүдэлдэг hаалишан Дышигма Сахиева 50100 килограмм hү hаанхай байна. Хэрбээ бүхы hааhан hүыень үнеэн бүридэ хубаабал, түс түсhаань 1663 килограмм hааhан зэргэтэй болоно бшуу. Үнеэн бүриhөө hү абалгаараа нүхэр Батуева совхоз дотороо бултыень илаhан жэшээтэй.

Дулма Батуева олон үхибүүдые хүмүүжүүлhэн хүн. Тиигэжэ табиhаа гаража ябаhаншье hаа, пенсидэ гараха дүүрэн эрхэтэй болоhон байгаа. Амарха эрхэнь hая хүсэлдэбэ. Ноябриин 7-ной hайндэртэй дашарамдуулан, баяр баясхалангай оршон байдалда совхозойнгоо түрүү hаалишан Дулма Батуевнае нютагаархиниинь пенсидэ үдэшэбэ.

Тэрэнэй даажа ябаhан бүлэг малые залуу басаган Дулгарма Батомункуева тушаан абажа, түрүүшынь эзэнэй бүтээжэ байhан ажал хэрэгые үргэлжэлүүлбэ. Халан абагша аха заха hаалишанай жэшээгээр ажаллахыень залуу малшанда хүсэе.

Г. ЯМПИЛОВ.

ОКА МҮРЭНЭЙ ҮРЭЖЭЛТЭ НУГАДА

ТҮРҮҮ ДҮЙ ДҮРШЭЛ

Ока мүрэнэй нуга тохойнуудаар оршодог «Большевик» совхоз ехэ талмай дээрэ овощ таринхай, эндэхи бүхы ажалынь оньhожоруулагдаа. Гадна эндэ эрхим хранилищинууд, бетонированна харгынууд, телефонууд бии. Үзэгдөө дуулдаагүй ехэ ургаса эндэ хуряагдана. Ажахыда хуряагдадаг центнер овощой үнэ сэнгынь нэгэ түхэриг 30 мүнгэ, 1 килограмм капустын — хахад мүнгэ болодог байна. Орон соохи эгээл хямда овощ эндэ ургуулагдана.

Багахан газар дээрэ иимэ үрэ дүн түйлахын аргагүй юм. Эндэ 1300 гектар дээрэ овощ тариглаха, тэрээнэй 950 гектарынь уhалууриин. Ажал ехэтэй эдэ ургамалнууд бүхы тарилгын талмайн 44 процентые эзэлнэ. Огородой ургамалнууд олоор тариглана. Тэдээнэй тоодо столовын свёкло, капуста, кабачки, морхооб, hонгино, редис, үгэрсэ, помидор, укроп, пастернак — хамта 20 зүйлэй огородой эдеэ тарина.

Овощ таригшад үрэжэл hайтай нуга газартаа гол анхаралаа хандуулдаг. Эндэ жэл бүри уhанай үерлэхэдэ ургамалда туhатай азот, фосфороор, мүн каляар элбэг бүр, лай ехээр суглардаг байна. Заримдаа лайн зузааниинь 5—7 сантиметр хүрэдэг. Мүн нэгэн доро хабар саhанай хайлахада бог буртаг үбhэнэй үрэhэн ехээр урдажа ерэдэг. Гадна газарай хүрьhэн хабартаа жэгдэ бэшээр гэдэнэ. Энээниие хараадаа абажа, совхозойхид овощ ургуулха агротехникын түсхай гуримтай.

Бог буртаг үбhэнтэй hайнаар тэмсэхын тула газараа хабар хахалхада таатай зохид гэжэ дүй дүршэл харуулаа. Намарай паар эндэ туhагүй юм, яахадааб гэхэдэ, эгээл үрэжэлтэй газарай дээдэ хүрьhэн хабартаа, уhанай үерлэхэдэ угаагдашадаг. Гербицид ехээр хэрэглэгдэнэ.

Совхоз мянга шахуу гектар уhалууриин газартай. Уhалууриин hубаг ханаабуудта уhа хубааха соргонууд түхеэрэгдэнхэй, мүн зүндөө урдаха ханаабууд бии. ДДА-100М, ДДН-45 маркын уhа сасадаг машинанууд ехээр хэрэглэгдэнэ. Москвагай областьдо уhа зүндэнь табижа буразгаар уhалха, нэлэнхы газарта уhа табиха арга хэрэглэгдэхээ болинхой. Эндэхи эрхэ байдалда ДДА-100М гэжэ агрегадууд ехэ hайн гэжэ тодоруулагдаа. Яахадааб гэхэдэ, газарай талмайе нэгэ жэгдээр уhална. Зүбөөр уhалха гээшэ угаа ехэ удха шанартай.

Совхозой директор А. А. Гольцов hонирхолтой тоо, баримтануудые харуулаа. Овощой ургамалнуудай гектар бүридэ дунда зэргээр 10 центнер шахуу минеральна тэжээл хэгдэнэ. Тэдээнэй ехэнхи хубинь ургамалай уhалагдахын урда тээ хэгдэдэг: 2 центнер шахуу аммиачна селитрэ, 3 центнер суперфосфат, центнер хахад шахуу калийна дабhан хэгдэнэ. Удаань нэмэлтэ тэжээл ургамалнуудта үгтэнэ.

Нуга талада газарай хүрьhэнэй жэгдэ бэшээр гэдэдэг дээрэhээ овощ hуулгаха болзорые үнгэргэжэ болохогүй. Нугын уhанай эрье шадархи газарнуудые эгээл эртүүр уhалха хэрэгтэй болодог. Эндэ гол түлэб дулаанда дуратай ургамалнууд таригдадаг юм. Набтар, удаан хатадаг газарнуудта оройн овощ таригдадаг. Иимэ эрхэ байдалые хараада абажа, капуста хэдэн полинуудта олон жэл удаагаар таригдана. Эдэ полинуудта элдэб үбшэнүүдэй дэлгэрэлгые hэргылхын тула овощ таригшад hуулгаха рассадаяа нарин нягтаар шэлэдэг, тэрээнээ саг үргэлжэ хороор сүршэдэг, тарилгануудтаа ядохимикадуудые сасадаг байна.

Участок бүхэниие хараадаа абажа, ургамал бүхэниие агротехникын заабаряар үлэмжэ зүбөөр элдүүрилhэнэйнгээ ашаар совхозой ажалшад жэл бүри ехэ ургаса хуряажа абана.

Энэ намар ехэ амжалта түйлагдаа. Совхозойхид дунда зэргээр 40 тонно шахуу овощ гектар бүриhөө хуряагаа. А. Л. Карпутцева, В. М. Резник гэгшэдэй даадаг түрүү бригаданууд гектар бүриhөө 500—600 центнер морхооб, 400 центнер свёкло хуряагаа. Капуста үшөө хүсэд хуряагдаагүй гэбэшье, 600 центнерhээ бага бэшэ хуряагдахаар хүлеэгдэнэ. Уhалагдадаг газарай гектар бүриhөө 25—30 тонно хартаабха хуряагдаа.

«Большевик» совхозой үйлэдбэриин хүсэ шадал оронойовощ таридаг ямаршье ажахыhаа бүлюу hайн юм. Совхозой хүдэлмэришэд энэ жэлдэ 500 мянга гаран центнер овощ гүрэндэ тушаахаар шиидээ. Энэнь Москва шадарай мэргэжүүлэгдэhэн бүхы ажахынуудай үгэдэг продукциин арбанай нэгэ хубиие эзэлхэ байна. Гадна ниислэл хотын ажалшадта 43 мянган центнер эрхим хартаабха эльгээгдээ. Совхоз миллион түхэригhөө дээшэ олзо доход абахань.

Энэ ажахыда абтаhан продукци hайнаар хадагалагдана. Совхоз абаhан бүхы овощойнгоо табанай нэгэ хубииень өөртөө хадагалдаг. Гадна овощ хадагалдаг 11 хранилищиhаа бүридэhэн түсхай комбинат баригдаа.

Ажахыда капуста дабhалха 2 цех хүдэлнэ. Эдэ цехүүд 1500 тонно капуста эд болгохо аргатай. Жэл соо нэгэ миллион баанха овощной консервэ хэгдэдэг болоо.

Овощой үлэгдэл совхоздо миин хаягдахаяа болёо: тэдэ үлэгдэл малда үгтэнэ. Мүнөө үедэ оньhожоруулагдаhан hүнэй комбинат баригдажа байна. Тэндэ 1200 үнеэд байлгагдаха юм.

А. РЖЕШЕВСКИЙ,
Л. ШЕВЦОВ.
«Большевик» совхоз,
Москвагай область.
(ТАСС-ай корр.)

Улаан-Үдын трикотажна фабрикын хүн зоной захил дүүргадаг цехэй оёдолшон, коммунис ажалай ударник Софья Капитоновна Пихасаева халаан бүринингөө даабари ходол үлүүлэн дүүргэдэг. Нүхэр Пихасаевагай оёhон хубсаhан hайн шанартай байдаг, захигшад оюуhан хубсаhаяа абахадаа ехэл баярлажа гарадаг юм. Зураг дээрэ: нүхэр Пихасаева.

БУРЯАД ҮНЭН
2 дохи нюур.
1964 оной ноябриин 14.

АНГАР ДҮҮХЭЙН АЛТАН НАРАН

Журналистын тэмдэглэлһээ

БАХАРХАМААР ДАА, ГҮНДҮҮ ДАА!

ХАДА хангилай оройгоор татагдаһан заһамал зарлам харгы үргэн дэлим Енисей мүрэнэй эрьеэр могой шэнги голиролдон һунана.

Үүлэ зуран байдаг Урянхайн уулануудһаа һурэжэ бүүгээд, хабтагай шулуун Саянайе хаха эсхээд, Сибириин үдхэн зузаан ногоон далайе шуура зүһөөд, сэбдэг хүйтэн Заполярьин дайдаар зурыгаад, Енисей баатар баян элбэг уһаяа Мульһэтэ далайда мииинтээр бэлэглэжэ байһан.

Енисейн хүсэн хэды ехэб! Индустриальна мүнөөнэй Франциин хэрэглэжэ байдаг электрын элшэ хүсэнһөө хоёр дахин ехэ электрын хүсэ Енисей мүрэн гансаараа үгэхэ аргатай!

Үндэр жэрбэгэр нарһан тужын дундаһаа тобхор тобхор хоёр-гурбан дабхар гэрнүүд харагдаба.

— Дивногорск хотын заха харагдаба,—гээд сугтаа ябаһан нүхэрни хэлэнэ.

Годли мэтэ зурылган, жэрбытэр татажархиһан хэдэн модо һунаһан үйлсэ гудамжанууд энэ үшөө бии болоодүй. Гол түлэб хоёр дабхар шэб шэнэхэн гэрнүүд тобхойлдоно. Дүрбэ, табан дабхар гэрнүүдшье эндэ тэндэ үдхэн модон сооһоо үндылдэнэ. Энэ хамаг юумэнэйнь бүлтэ шэнэхэн, хүн зонийньшье залуухан. Гол түлэб 25 наһатайшуул эндэ ажаһуудаг.

Улаан гранит хабсагайнуудаар хабшагдажа, Енисей мүрэнэй үргэн урасхалай нэгэ бага үйтарһан газарта үндэр ехэ, мантан томо түмэр хаалта баригдаад, баатар Енисейн урасхал барилгашадай зохёожо үгэһэн шэнэ гарасаар хүүенэ, шааяна. Енисей мүрэн 1965 ондо түрүүшын турбинануудые эрьюулжэ эхилхэ юм. Хаалтын бэедэ энэ жэлдэ миллион кубометр бетон хэгдээ. Хэхэ ажалай хэмжээн һара бүри ехэ болоно байбашье һаа, бүтээгдэхэ, баригдаха юумэн үгаа ехэ.

4,5 ба 5 миллион киловатт хүсэтэй дэлхэй дээрэхи эгээн ехэ хүсэтэ ГЭС-эй баригдажа хүсэд дүүрээдүй байһан хаалта дээрэ гараад доошоо харахадам, баруун бэеын котлованай һүүрида хүдэлжэ байһан хүнүүд, бульдозертой тракторнуудшье бага болоһон шэнгеэр үзэгдэнэ. Хайшаашье хара: абарга ехэ крануудай архайлдана, түмэр шэрэм залгажа байгаашадай сэнхир галнууд ялаганана, хүсэтэ самосвалнууд бурхирэлдэн ерэнэ. Зүүн бэеын гол барилганууды хэгшэд уһа адхалаг хаалтын баригдада 110.000 кубометр гидротехническэ бетон хэжэ, жэлэйнгээ түсэб бүри сентябриин 5-да дүүргээд, гараха жэлэйнгээ түсэбөөр хүдэлнэ. Нүхэд Павлов, Бороев, Ветошкин, Михайлов гэгшэдэй даажа ябаһан бетонщигууд хурдан бүшуугаар хүдэлжэ, ГЭС-эй барилгада түрүүлжэ ябана.

Бартахи баабгайн эзэн байһан шэнэһэн шэдхэ тужа соо долоон жэлэй саада тээ анха түрүүн 67 барилгашад ерэжэ, зундаа пионернүүдэй амарлаг хэдэн гэрнүүд соо пеэшэн табижа, утаа баааюулһан гэлсэхэ. Удаань комсомолой уряалаар Иванова хотын залуушуул Енисейн эрьеэр татагдаһан палатканууд соо байрлаад, Красноярска ГЭС-эй баригдаха газар тээшэ зургэ харгы гаргажа эхилһэн. Тэдэнэй һүүлээр үүжам үргэн Сибирьһээ, манай ороной область, хизаар бүхэнһөө залуу барилгашад таһалгаряагүйгөөр иишэ ерэжэ эхилээ һэн.

Үнгэрһэн долоон жэл соо түмэрбетоноор хэгдэһэн мантан ехэ хаалта Енисейн урасхал дээрэ болоо. Гуша мянган хүн зонтой Дивногорск хото баригдаа.

Эдэжээндээ ерээд зогсоһон самосвалай жолоошонтой хөөрэлдэбэб.

— Халаан соогоо 18 рейс хэнэб. Нормоо дүүргэдэггүй хүн манай бригадада үгы юм. Үдэртөө габшагайхан ажаллаад, үдэшэндөө бүлтэдаа шахуу һурадагбди. Машина техникын үдэрһөө үдэртэ орёо нарин болоно, эрдэм ухаанай үндэһөөр ажал эрхилдэг болоно байһан мүнөө сагта алгебра, грамматикынгаа учебнигуудтэ дахин бусангүйгөөр холо ошогдохоо болёо. Тэрэниие манай барилгашад һайн мэдэдэг,— гээд тэрэ нүхэрни хэлэбэ.

Улам саашаа танилсахадам уулзаша нүхэрни 50 автомашинаһаа нэгэдэһэн самосвалнуудай жолоошодой коммунис ажалай бригадын бригадир Виктор Михайлович Железнов байба. Энэ хүн өөрөө Татарай республикаһаа иишэ ерэһэн.

Викторэй хөөрэлдэжэ байтарни үндэр бэетэй залуу хүн дүтэлэн ерэбэ. Тэрээнтэй танилсабаб. Тэрэм Пермьдэ түрэһэн. Волгоградай ремесленнэ һургуули дүүргээд, Красноярска ГЭС-эй барилгада 1958 онһоо хойшо хүдэлжэ байһан электрик Виктор Александрович Ершов байба.

— Анха минии эндэ ерэхэдэм өөдэтэй барилга хэгдээгүй байһан. Түлеэн уһан хоёр лэ эндэ элбэг байгша бэлэй. Бэшэшье юумэн—бэрхэтэйл һэн даа. Илангаяа дүшөөд гарэн градус хүйтэн жабарай шэрбэдэг убэлэй сагта,—гээд Виктор Александрович ГЭС-эй хаалта дээгүүр яарагүйхэн намгай суг ябалсан, хөөрэжэ үгэбэ.

В. А. Ершовой намтар ГЭС барижа байгаа бусад хэдэ мянган залуу хүдэлмэрилшэдэйхидэл тон адли. Дивногорск гэжэ шэнэ город бодхоолсоо, Красноярска ГЭС зургаадахи жэлээ барилсажа байна. Энэ үе соо найман класс дүүргээ, хоёрдохи мэргэжэлтэй —автомашина жолоодохо эрхэтэй болоо. Эгээл шухала юумэнийнь гэхэдэ, 1960 ондо Коммунис партиин гэшүүндэ абтаа.

Пявка Корчагинай, Александр Матросовой, Юрий Гагаринай нэрэмжэтэ бригаданууд эндэ бии. Эдэ бригаданууды, мүн коммунис ажалай мүрысөөндэ хабаадалсаһан 12 мянган залуушуулай ажалай романтика, ажабайдал тухай хэдэн дэбтэр бэшэжэ боломоор. Енисейн хаалтада түрүүшын бетон Юрий Гагарин ерэжэ хэлсээ. Байгша оной зун Валентина Гаганова энэ барилгада ерээд ошоо.

Ажалай амта үзөөгүй гүлмэр залуухан хүбүүд, басагад ерэжэ, барилгашадай энэ томо коллектив соо болбосорон хүмүүжээ, дали жэгүүрээ урган, ажабайдалай дардам харгыда гараа.

Гансахан энэ зун 111 дивногорскынхид болбосоролой аттестат абаа. Тэдээн сооһоо дүшэн зургааниинь Москвагай инженерно-барилгын институтта студентнэр болон заочноор ороо.

Баһал Енисей мүрэн дээрэ Красноярска ГЭС-һээ хоёр дахин шахуу ехэ хүсэтэй ГЭС—В. И. Ленинэй нэрэмжэтэ Саяно-Шушенска ГЭС баригдажа захалба. Тэрэ ГЭС барилсахын түлөө эльгээгдэһэн Олег Касперович иигэжэ бэшэнэ: «Шэнэ гидростанци барихаяа ошоходоо, Дивногорскһоо һалажа ядан, гуниглан мордобоб. Дивногорск, шамайе һанахадаа, манай газар дээрэ иимэхэн городуудые бүри олон болгохын түлөө үшөө эршэ хүсэтэйгөөр тэмсэхэ хүсэл түрэнэб».

ТҮРҮҮШЫНЬ 20 МИЛЛИАРД

МАНДАЖА БАЙГАА наранай туяа дахан, агаарай онгосо жиигэн дэлинэ. Нарһан, хуһан, шэнэһэн модоор хушагдаһан тужа тайга дали доогуурнай мэлмэрнэ. Хада хабшалай дундуур шурган годирһон гол горхонуудай сахарюулганууд энэ нэгэ янза байдалые хаа-яа хубилгана.

Сүүтэ Падун тосхон хүрэжэ ерэхэлэмнай, совет залуушуулай ажалша баатар гараар байгуулагдаһан Братска далай мэлмэрэн байба. Дивногорсктой жэшэхэдэ, барилганьшье олон, байра байдалыньшье һайн болонхой.

Сүүтэ Братск гээшэмнай алим гээд асуужашье боломоор. Хоорондоо холбогдожо үшөө үдиглөөгүй долоон тосхон мүнөө дээрээ ой модон, шэдхэ шэрэнги соогуур таранги. 4—5 дабхар гэрнүүдтэй кварталнууд олон. Тиибэшье, бүхы городынь барилгын талмай, байрануудтай хамта, Соёлой ордонууд, һургуулинууд, хүүгэдэй ясли, саадууд олоор баригдана.

Братск ГЭС бариһан залуушуул үгаа һонирхолтойгоор ажаһууна, ажаллана. Энэ барилгада 1954 ондо ерэһэн гидро-инженер Владимир Иванович Петрашактай ГЭС-эй байшанда суг ошобобди.

Һуртэй ехэ барилга хада мэтээр бархайжа болошоод, хатан Ангарые хаажархёод, хүдэр томо турбинануудые эршэгэнэтэр эрьюулжэ байба.

— Сентябриин 27-до Ангар дүүхэймнай түрүүшынгээ 20 миллиард киловатт-час электрын элшэ Зүүн Сибириин предприятинуудта эльгээбэ. Манай гидростанци түсэбһөө гадуур найма һара соо 702 миллион киловатт-час гаргажа, 38 мянган түхэригэй алмалта үгөө. Братска далайн уһан 84,5 миллиард кубометр болоод байна. Үшөө уһаниинь хүсэд дүүрөөгүй. Тиимэһээ хүдэлхэ ёһотой хорин турбинаһаа 16-ниинь табигдаатай. Үшөө хооһон байһан эдэ ехэ нүхэнүүд соо үшөө дүрбэн турбина табигдаха. Тиихэдэнь лэ манай ГЭС жэл соо 22,9 миллиард киловатт-час электрын элшэ хүсэ үгэдэг болохо,—гээд инженер Петрашак хөөрэнэ.

Энэ станциин хүдэлмэринь хүсэдөөр оньһожоруулагданхай. Дежурна инженер техник хоёр лэ хүтэлбэрилхэ пультда һуугаад, станциин бүхы ажал ударидажа байба.

Энэ томо ГЭС-тэ үсөөхэн тооной хүнүүд хүдэлдэг. Эндэ хүдэлжэ байгаашад сооһоо 45 хүниинь институтта, 21-ниинь техникумдэ, 37 хүниинь хүдэлмэришэн-залуушуулай үдэшын һургуулида, хамта дээрэ 240 хүн һурана.

Энэ барилга ерэжэ хараашад үгаа олон. Гансал сентябрь соо Энэдхэгһээ, Францһаа ерэһэн делегацинууд эндэхи дурасхаалай дэбтэр соо һанамжануудаа бэшэһэн байна. Братска ГЭС-эй хаалтын мантан томые, табигдаһан машинануудайнь хүсэ ехэтэйе тэдэнэр гайхан хараа.

Ангар дээрэ баригдаад байһан Эрхүүгэй Братска ГЭС хоёрһоо гадна, үшөө дүрбэн ГЭС—Суховской, Тельманскэ, Илимэй адагай, Богучанска ГЭС-үүд Ангар дээрэ нэмэжэ баригдаха. Илимэй адагай ГЭС баригдажа эхилэнхэй. Эдэ 6 гидроэлектростанциин баригдахада, жэл бүхэндэ 68 миллиард киловатт-час элшэ хүсэ үгэдэг Ангар дүүхэй Сибириин наран болон толорхо юм.

Толорыш даа, Ангар дүүхэй, коммунизмын бата һуури байгуулалсан!

С. БАДМАЕВ.

Братск.

Эдир технигүүдэй республиканска станцнин кружогуудта нилээд олон һурагшад хабаадалсана. Эндэхи авиамоделистнүүдэй кружогто аяар гуша гаран һурагшад ябана. Автомоделистнүүдэй кружогто 36 һурагшад тоологдоно. Эдэнэрэй хэһэн ажал, туйлаһан амжалтанууд яһалал олон. Жэшээлхэдэ, автомоделистнүүд зональна мүрысөөндэ Хабаровск ошожо, арбан областиин дундаһаа 2-дохи һуурида гараһан юм.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: (зүүн гарһаа Валерий Колесников (27-дохи һургуулиин 8-дахи классай һурагша), Сережа Беняш (4-дэхи һургуулиин 8-дахи классай һурагша) гэгшэд модель дархална.

Ц. ТЫХЕНОВЭЙ фото.

ТЕЛЕФОН • ТЕЛЕГРАФ • РАДИО • ХИЛЫН ЦААНАҺАА • ТЕЛЕФОН • ТЕЛЕГРАФ • РАДИО

ХҮСЭД НЭГЭН АДЛИ ҺАНАЛ

БЕРЛИН, ноябриин 12. (ТАСС). Советскэ Союзда ГДР-эй партийно-правительственна делегациин ошожо ерэһэн тушаа «Нейес Дейчланд» гэжэ газетын корреспондентын асуудалда СЕПГ-гэй ЦК-гай нэгэдэхи секретарь, ГДР-эй Гүрэнэй Соведэй Түрүүлэгшэ В. Ульбрихт харюусаа. Тус харюуень энэ газетэ мүнөөдэр толилһон байна.

КПСС болон совет арадтай хамта Агууехэ Октябриин 47 жэлэй ойе амаршалха гээшэ маанадта ехэ зол хубитай ушар болоно. Совет ханинартай болон бусад социалис гүрэнүүдһээ ерэһэн нүхэдтэй уулзалганууднай манай хани барисаае улам бүри ехээр бэхижүүлээ гэжэ В. Ульбрихт мэдүүлээ.

КПСС-эй Центральна Комитедэй Президиумэй, СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй түлөөлэгшэдэй болон манай партийно-правительственна делегациин хоорондо болоһон хөөрэлдөөнүүд хүсэд нэгэн һаналтай байһыемнай харуулаа гээд В. Ульбрихт онсолон тэмдэглэһэн байна. Энэ нэгэн һанал дэлхэйн бүхы хубидахи коммунис болон хүдэлмэришэнэй партинуудай нэгэдэлые, хани харилсаануудые бэхижүүлхэ асуудалнуудта, бүхы социалис гүрэнүүдэй харилсаа холбооной асуудалда илангаяа хамаатай байна. Коммунис болон хүдэлмэришэнэй партинуудай уласхоорондын зүблөөндэ бэлдэхын тула КПСС-эй гаргажа байһан хүсэлэл оролдолгые биднэр дэмжэнэбди.

Гуамда бэеэ даанхай байдал олгохо

НЬЮ-ЙОРК, ноябриин 12. (ТАСС). ООН-ой «24 ороной түлөөлэгшэдһөө бүридэһэн комитедэй» заседани болоходоо, Гуам аралай арад өөрыгөө тодорхойлхо, бэеэ даанхай байдалтай болохо бүрин эрхэтэй гэжэ батален гэршэлхэ зуураа, Колони оронууд болон арадуудта бэеэ даанхай байдал олгохо тухай Декларациие Гуам тушаа хэрэглэхыень захиржа байһан гүрэн болохо Холбоото Штадуудые уряалаа. ООН-ой түлөөлэгшэдые Гуам эльгээхэ гэһэн шиидхэбэриие комитет советскэ делегациин дурадхалаар батален абаа.

Судандахи байдал

КАИР, ноябриин 12. (ТАСС). Хартумһаа абтаһан мэдээнүүдэй ёһоор, Судандахи байдал гуримшажа ороо. Правительствын уряада харюу болгогдожо, бүгэдэ ниитын забастовко болюулагдаа, элдэб предприятинуудай болон коммунальна эмхи зургаануудай хүдэлмэрилэгшэд, алба хаагшад ажалдаа ороо. Хартумай аэропорт хүдэлжэ эхилээ, магазинууд нээгдээ. Нислэлдэ, бүхы орон дотор телефонууд хүдэлдэг болоо.

Тиигэбэшье Суданда үшөөл шахардуушаг ушар үзэгдэжэл байhаар. Тиимэһээ правительственна шухала эмхи зургаанууд болон организацинуудые тойруулан правительство шанга харуул табиха баатай болоно. Президентын тушаалһаа генерал Аббудые гаргаха, тэрэнэй дүүргэдэг үүргые гурбан хүнһөө бүридэһэн саг зуурын президентскэ соведтэ дамжуулан үгэхэ тухай нэгэдэмэл национальна фронтын үсэгэлдэр хэһэн эрилтые правительство зүбшэжэ үзэхэ хүсэлтэй гэжэ Хартумһаа абтаһан мэдээсэлнүүд соо хэлэгдэнэ.

Португалиин колонизаторнуудай урдаһаа эсэргүүсэн, Анголын арад өөрынгөө эрхэ сүлөө, бэеэ даанхай байдалай түлөө баатарлигаар тэмсэжэ. Буу зэбсэг, эм дом, һомон гэхэ мэтэнүүдээр дуталдаашье һаа, патриодууд илалтануудые туйлаһаар. Зураг дээрэ: повстанческа отрядай сэрэгшэд пост дээрээ.

АПН-эй фото.

Социалистнууд ИСП-һээ гарана

РИМ, ноябриин 12. (ТАСС). Италиин социалис партиин Римэй федерациин 34 гэшүүн, тэрэ тоодо хэдэн элитэ профсоюзна ажал ябуулагшад, партиһаа гараха, тиигээд Италиин пролетарска нэгэдэлэй социалис партида ороходо гэжэ шиидээ. Тус шиидхэбэрээ тайлбариһан мэдүүлгэ соогоо тэдэнэр иигэжэ онсолон тэмдэглэнэ. ИСП-гэй ударидагшад правительствада хабаадалсахын тула «юушье хэхээр» бэлэн байна, тэдэнэр «бэеэ абанги байха заншал политикаяа эсэслэн болюулаад, НАТО-до үнэн сэхэ байха хараа боримтэлээр баримталдаг болоо». ИСП-гэй баруунай үзэл баримталдаг ударидагшадай коммунис партида эсэргүүгээр хэдэг кампани, баруун тала баридаг хүсэнүүдтэ тэдэнэй хэдэг буултанууд мэдүүлгэ соо дурдагдаа. «Эдэ буултанууд улам ехээр хэгдэжэ, ёһотойл социалистнуудай партиин зэргэдэ саашадаа абахын аргагүй болгоо» гээд мэдүүлгын авторнууд бэшэнэ.

Ракетэнүүдые бүтээхэ захил

БОНН, ноябриин 12. (ТАСС). Баруун Германиин армиин далайн-сэрэгэй хүсэнүүдтэ дамжуулан үгтэхэ «Чарльз Ф. Адамс» гэжэ классай ракетна гурбан эсминецые Америкын заводуудта бүтээхэ тухай договор Баруун Германиин болон США-гай правительствануудай хоорондо баталагдаа.

«Франкфуртер Альгемейне» гэжэ газетын мэдээсэлһэнэй ёһоор, энэ захилай дүүргэлтын хойноһоо США-гай оборонын министерство хиналта хэхэ юм.

Ракетнэ гурбан эсминецэй хамтын сэн 600 миллион үлүүгэй маркын болоно. Эсминецүүд ракетэнүүдые тахиха оньһо түхеэрэлгэнүүдээр хангагданхай байха.

АМГАЛАН ЁҺОНОЙ АЯНШАЛГА ТАҺАЛДУУЛАГДАБА

НЬЮ-ЙОРК, ноябриин 12. (ТАСС). Квебек (Канада) — Гуантанамо (Куба) гэһэн маршрудаар хэгдэхэ амгалан ёһоной аяншалга ерэхэ неделидэ Майами-Бичтэ (Флорида штат) дүүрэхэнь. Өөрынгөө маршрудай һүүлшын пунктда—Кубада аяншалгада хабаадагшад хүрэжэ шадабагүй. Юуб гэхэдэ, сүлөөтэ арал тээшэ али бүхы аяншалга хэхые Америкын засагаархид хоридог байна бшуу.

Энэ амгалан ёһоной аяншалгада хабаадагшад тушаа «һэргэг байха» тусхай хэмжээнүүдые полици болон нютагай засагаархид абаа. Амгалан тайбан байдал хангахые уряалһан хуудаһануудаа Майами-Бичтэ тараахыень тэдэндэ зүбшөөгөөгүй. Тиихэдэ сүлөөтэ аралда дээрмэдэлгын доботолгонуудые хэдэг Кубын революцида эсэргүү этэгээдүүд город соогуур һаадгүйгөөр ябажа байдаг юм.

Куба ошохо зүбшөөл абахын тулада аяншалгада хабаадагшад табан һарын турша соо оролдолго гаргаа. Тэдэнэр демонстраци хээ, уласхалэн байдал соносхоо, элдэб эмхи зургаануудые хүреэлээ. Амгалан ёһоной аяншалгада хабаадагшад нютагуудтахи ханинарайнгаа туһаламжаар бишыхан судна оложо түхеэрээд, Куба орохоёо октябриин 27-до гараһан байха юм. Зүгөөр удангүй эрьеын харуулай албанай катернууд судныень тогтоон байлгаад, буляажа абаа, пассажирнуудыень суднаһаа буужа ошохыень полициинхид хүсөөр баадхаһан байгаа.

Засагаархидай хашалта . хэһэн дээрэһээнь мүнөө үедэ Кубада хүрэжэ шадабагүйбди, зүгөөр тэндэ хүрэжэ ошохые саашадаа оролдохобди гээд, Квебек — Гуантанамо гэһэн гаршагуудаар аяншалга хэгшэд мэдүүлһэн байха юм.

234 СУДНА ХАРА СПИСОГТЭ ОРУУЛАГДАА

ВАШИНГТОН, ноябриин 12. (ТАСС). США-гай худалдаа наймаанай министерствын худалдаа наймаанай флодой управлени Куба ошоһон худалдаа наймаанай суднануудай списогуудые хододоо толилжо байдаг, тиигэжэ Америкын правительствын түлөөһыень үгэдэг ашаа США-һаа абажа гараха эрхэһээ тэдэнэр хаһагдадаг юм. 1963 оной январиин 1-һээ энэ оной ноябриин 2 хүрэтэрхи үе соо Кубын портнуудта ороһон бүхы суднанууд управлениин үсэгэлдэр хэблэн гаргаһан элидхэл соо дурдагдаһан байна. Тиигэжэ 234 судна, тэрэ тоодо Англиин, Ливанай, Грециин, Италиин, Испаниин, Норвегиин болон бусад худалдаа наймаанай суднанууд, хара списогтэ оруулагдаа.

Кубада ашаа шэрэжэ абаашалгада саашадаа хабаадахаяа болёобди гэжэ ээдэйнь найдуулга үгэһэн суднануудай список элидхэлэй хоёрдохи бүлэг соо толилогдонхой. Энэ список түрүүшын списогтэ орходоо тон богонихон. Оройдоол Англиин гурбан, Норвегиин нэгэ танкернууд һүүлшын списогтэ ороно.

АТОМНА ОНГОСО АЯНШАЛЖА ЕРЭБЭ

ТОКИО, ноябриин 12. (ТАСС). Америкын «Морской дракон» гэжэ уһан доогуур ябадаг атомна онгосо Японой харуул харадаг корабльнуудаар үдэшүүлэн, Японой Сасебо гэжэ портдо энэ үглөөгүүр ерэжэ ороо.

«Сүлөөтэ дэлхэй» гээшэмнай энэл даа. Зариманиинь үгытэй ядуу тулижа байха, бүри үсөөханиинь тэһэртэрээ баяжаха. Хүгжэмшэд, артистнууд, уран зураашадай ехэнхинь һуни үдэргүй хүдэлжэ, мнил заахан мүнгэ олодог байха юм. Жэшээлхэдэ Испаниин Барселона городой үйлсэ гудамжаар ябабал, залуу уран зураашалые олоор харахат. Эдэнэр түргэн гагшаэр зураг зуража, «түргэн зурагай» конкурсдо хабаадалсана. Зураг дээрэ: тиимэ нэгэ конкурсын үедэ.

ТАСС-ай фото.

АТОМНА ХҮСЭНЭЙ ТАЛААР АРСАЛДААН

ТАСС-ай ШЭНЖЭЛЭЛ

Хойто-Атлантическа союзай (НАТО) оронуудай хоорондо энэ сэрэгэй бүлэглэлэй хамтын атомна хүсэнүүдые байгуулха түсэбүүдэй ондо ондоо байһан дээрэһээ хэдэн жэлэй турша соо арсалдаа буляалдаан гаража байдаг. Тэрэнь һүүлэй үедэ бүри шангадаа. «Олон талын ядерна хүсэнүүд» гэдэгые байгуулха талаар Америкын проектын дурадхагдаһанһаа уламжалан, империалис гүрэнүүдэй хоорондохи зүрилдөөн шэнээр шангараа гэжэ баруун оронуудай хэблэл тэмдэглэнэ.

Уһан доогуур ябадаг 25 онгосоһоо флот байгуулха гэжэ түс проектээр хараалагдана. Корабль бүхэниинь ядерна һомотой «Поларис» гэжэ 8 ракетээр хангагдаһан байха. Корабльнуудай экипаж хэдэн ороной, тэрэ тоодо США-гай, Баруун Германиин, Англиин, Франциин, Италиин болон Европын хэдэн багахан гүрэнүүдэй түлөөлэгшэдһөө бүридүүлэгдэхээр хараалагдаһан байгаа.

НАТО-гой талаар ханинарайнь олонхид США-гай энэ проектдэ нилээд хүйтэнөөр хандаа. Америкын һанаашаар атомна хүсэнүүдые байгуулха талаар гансахан лэ гүрэн — Баруун Германи ехээр һонирходог байшоо. Энэ хүсэн НАТО дотор өөрынгөө хараа бодолые бэелүүлхэдэ туһатай гэжэ Баруун Германи тоолодог байна бшуу. Энэ ушарһаа НАТО-гой талаар союзнигуудые һэргылжэ орохо баатай болоо.

Олон талын хүсэнүүдые байгуулгада өөрынь хабаадалсахаар шиидхэбэри гаргахыень бусад оронуудай правительствануудые баадхаха гэжэ Бонн һэдэһэн байха юм. Мүн Бонн НАТО-гой олон талын хабаадалгатай ядерна хүсэ байгуулгые түргэдхэхэ зорилгоор США-гайшье правительствада баалалта хээ. Бусад союзнигуудай арсаадшье байгаа һаань, эдэ хүсэнүүдые байгуулха тухай США-тай хоёр талын хэлсээ баталхые дурадхаа. НАТО-гой ядерна хүсэнүүдые шадаал һаа түргэнөөр, энэ жэлэй эсэс хүрэтэр байгуулха хэрэгтэй гэжэ канцлер Эрхард бүри һаяхан мэдүүлээ, тиихэдээ июниин 12-то президент Джонсонтой үгээ ойлгосоһон байгааб гээд хэлээ.

Бонн юундэ иимэ эдэбхитэй болооб гэхэдэ, ядерна һомотой ракетые хэн табиха эрхэтэйб гэһэн асуудалаар — олон талын хабаадалгатай ядерна хүсэнүүдые байгуулха шухалын шухала асуудалаар сагай үнгэрхэ тудам хубилалтанууд болоо.

Түрүүшээр ядерна зэбсэг хэрэглэхэ талаар США-да эрхэ олгохо гэжэ һанаашалагдаһан байгаа. Удаань, 1962 ондо Джон Кеннеди шэнэ гурим бии болгоо. Тэрэнэй ёһоор, ракетэ табихын тулада Вашингтондо, мүн «Нэгэдэмэл Европо» гэдэгтэ хабаадагшадаар зохихо шиидхэбэринүүд абтаха ёһотой болоһон байгаа. Мүнөө энэ гуримай удхань нилээд ехээр хубилаа. Юуб гэхэдэ, энэ «нэгэдэлһээ» хэдэн ороной гараха, Баруун Германиин бүри ехэ булюу байдалтай болохо арга боломжо бии. Тиихэдэ немецүүд Европодохи финансова һомолоолгонуудай гол хубииень бэедээ даажа абанхай. Тиимэһээ шиидхэбэринүүдые гаргалгада тэрэнэйнгээ жэшээгээр үгэеэ хэлэхэ эрилтэ табидаг. Тиимэ болохолоороо, баруун оронуудай газетэнүүдэй тэмдэглэһэнэй ёһоор, Бонн «Европодохи атомна зэбсэгүүдэй кнопко дараха ябадалые өөрынгөө хиналта доро булимтаран абахаар бэлэн болонхой» гэжэ элирнэ.

«Уһан дээгүүр ябадаг холимол экипажтай флот байгуулха гээшэ сэрэгэй талаар абажа үзэбэл, буруу хараа бодол болоно. Энэ хадаа ядерна зэбсэг саашадань дэлгэрүүлхэ ябадалда хүргэхэ, ядерна зэбсэгые Баруун Германиин тон булюу ехээр хиналсадаг болохо ябадалые хангаха» гээд Англиин «Таймс» газетэ бэшэһэн байна.

Иимэ хэлсээнэй баталгадаха болоо һаань, США Баруун Германи хоёр булимтаруу байдалтай болоод, бусад оронуудынь статистнуудай үүргэ дүүргэдэг болохо гэжэ олон оронуудта тоолодог болоһониинь ойлгосотой. Америкын проектые тааруугүй гэжэ тоолохо зуураа, Франци, Норвеги, Дани тэрээндэ хабаадалсахаһаа эрид шууд арсаа. Англи ямар шиидхэбэри гаргагшааб гээд, бэшэ оронуудынь мүнөөдэө хүлеэн татажа байнхай.

Орон доторой засагые барижа ороһон шэнэ лейборис правительство хадаа НАТО-гой ядерна хүсэнүүд тухай асуудалаар энэ жэлэй эсэс хүрэтэр шууд хараа бодолоо найруулан хэлэжэ шадахагүй, энэ асуудал шиидхэхээр үшөө бэлэн бэшэ байна гэжэ мэдүүлээ. Гэбэшье НАТО-гой [illegible] хүсэнүүдые байгуулха [illegible] түсэб дурадхахые Англиин правительство һанаашалжа байнхай гээд харин хэблэлдэ мэдээсэлнүүд гараһан байха юм. Энэ түсэбэй тобшо удхань гэхэдэ, НАТО-гой ядерна хүсэнүүдтэ «Поларисуудаар» хангагдаһан уһан дээгүүр ябадаг флодһоо гадна, Америкын ракетнэ установконууд, водородно зэбсэгтэй Англиин бомбардировщигууд, хожомшог болоһон хойно—Англиин «Поларисуудаар» хангагдаһан уһан доогуур ябадаг атомна онгосонууд болон Англида мүнөө байгуулагдажа байһан шэнэ атомна бомбардировщигууд оролсохо ёһотой болоно. Энэ проект хадаа, зохёогшодойнь һанамжын ёһоор, Баруун Германиие түрихэ, НАТО-гой ядерна хүсэнүүдтэ гол һуури эзэлхэ эрилтэ хэхэ арга Англида олгохо ёһотой болоно бшуу.

Гэбэшье һүүлэй үдэрнүүдтэ Франциин түлөөлэгшэдэй үгэ хэлэһэнһээ уламжалан, НАТО-гой оронуудай доторхи зүрилдөөн илангаяа хурсадаа. Һая болотор Франци олон талын хабаадалгатай ядерна хүсэнүүдые байгуулгада хамаагүйгөөр хандадаг байһан аад, һүүлэй үедэ хараа бодолоо эрид хубилгаа. Франциин премьер-министр Помпиду ноябриин 5-да илангаяа эрид шанга үгэ хэлэхэдээ, иигэжэ мэдүүлээ. Олон талын хабаадалгатай хүсэнүүдые байгуулга Францида эсэргүү германо-американска үгэсэлгэдэ хүргэжэ болохо. Олон талын хүсэнүүд «аазархаг түримхэй шанжатай», Европодо эмхиеэ алдаха ябадалда хүргэхэ, бусад зарим оронуудта харата муухай ааша боложо үгэхэ» гэжэ Помпиду нэрлэнэ. Франциин премьерэй иимэ шангаар хэлэһэн үгэ ядерна хүсэнүүдые байгуулгада Баруун Германиие хабаадуулха тушаа шууд сэхэ хараа бодолоо хэлээ гэһэн удхатай бэшэ. Баруун Европодо ударидахы үүргэ дүүргэхые оролдодог Франци хадаа Европодо Холбоото Штадуудай ехэ нүлөөтэй зандаа үлэхые хүсэнэгүй. Тэрээнһээ гадна, де Голль Франци болон Баруун Германиин хоорондо иимэ сэрэгэй-политическэ союз байгуулха, тиигэжэ Баруун Европодо Франциие хүтэлбэрилхы байдалтай болгохо гэжэ оролдодог байгаа бшуу. ФРГ Америкын проектдэ хабаадаа һаа, Европодо Бонной байдалые бэхижүүлхэ, тэрэниие француз союзнигһаа дулдыданги бэшэ болгохо гэжэ Парижда түбэшээтэй байна бшуу.

Помпиду гэгшын хэлэһэн үгэдэ гадаадын оронуудай олониитэ ехэ анхарал хандуулна. Олон талын хабаадалгатай хүсэнүүдые байгуулха түсэб таһалдуулха гэжэ францүүдай гаргадаг һэдэлгэ «Вашингтон Париж хоёрой хоорондо ехэ арсалдаа гаргаха» гээд «Вашингтон пост» гэжэ газетэ бэшэнэ.

Ехэ арсалдаае намдуу болгохын тулада Вашингтон Бонн хоёр олон талын хүсэнүүдые байгуулха проектээ 1965 оной сентябрьда ФРГ-гэй һунгалтын болотор хойшолуулжашье магад гээд газетэнүүд тэмдэглэнэ. Президент де Голльтой хани ёһоной холбоотой гэжэ мэдээжэ болоһон ФРГ-гэй ХДС гэжэ зонхилхы партиин түрүүлэгшэ, урдын канцлер Аденауэрай эдэ үдэрнүүдтэ Париж ошоһониинь тушаан болоһон ушар бэшэ байна. Баруун оронуудай хэблэлэй һанамжын ёһоор, «Юрэнхы дэлгүүр» гэдэгэй талаар бэелүүлэгдэдэг хүдөө ажахын политикада, олон талын хабаадалгатай хүсэнүүдые байгуулха тухай асуудалда ФРГ Франци хоёрой хоорондо гараһан арсалдаае гуримшуулха гү, ядахын сагта һуларуулха зорилготой байна. Гэбэшье энэ аяншалгаһаа гаража болохо үрэ дүндэ хэблэл этигэлгүйгөөр хандана.

Олон талын хабаадалгатай хүсэнүүд гэдэгэй талаар гараһан арсалдаанай ямараар дүүрэхэ байһыень урид багсаахань бэрхэтэй байна. Ямар юумэ эли болоноб гэхэдэ, НАТО-гой ядерна хүсэнүүдые байгуулха талаар гарадаг арсалдаан хамагай түрүүндэ социалис лагериин оронуудта эсэргүүгээр байгуулагдадаг сэрэгэй бүлэглэлнүүд дотор нүлөө ехэтэй байхын түлөө империалис гүрэнүүдэй дунда элитэ тэмсэл болоно гэжэ харуулна. Мүн ямаршье түсэб бэелүүлгэ ядерна хүсэнүүдтэ Баруун Германиие хабаадуулха, атомна зэбсэгтэй болохо зам тэрээндэ нээжэ үгэхэ, Бонной үһөөгөө нэхэгшэдтэ туһалха гэжэ мүн лэ элитэ.

А. РАЧКОВ.
(ТАСС).

ШОГ РАССКАЗ

Б. МУНГОНОВ

ХАРХАНДАЙ ЖОЛБООН ХОЁР

НЮТАГ НЮТАГТА элдэбын Хархандайнууд байдаг даа. Гэнэн хонгор, түни номгон зантай дээрэһээ гэдэһэ гүзээгээ һанаа амарханаар үргүүлжэ, түби дайдаар һанжуулжа, хөөхигэр тарган бэетэй болошоһон аад, үргэн дороо өөхэ суглуулһан бойногтой бүмбэгэ шэнги бүлсэгэр томо хасартай болошоһон аад, шиин-шиин гэһэн хилгааһан нарихан дуутай Хархандайнуудшье байдаг юм даа. Теэд даншье гэнэн хонгор, түни номгон байха гээшэ балайшье һайтай бэшэл хаш даа, һайтай бэшэл хаш—үлүүсэ ехөөр таргалхаш. Мүн ходо үүр сухал урьяжа, үлхэ матаар шэнги улхайшоод ябадаг хатуу харьяд зантай дээрэһээ, хэрүүлшэ хэдэр сэдьхэлдээ дарагда дарагдаһаар, арһа яһандаа няалдаһан хатайр туранхай бэетэй болоод, бар-бар гэһэн бажаганама бүдүүн дуутай Хархандайнуудшье байдаг юм даа. Теэд ходо үүр сухал, үлхэ матаар урьяжа, даншье хатуу харьяд сэдьхэлтэй, хэрүүлшэ хэдэр байха гээшэ баһашье һайтай бэшэл хаш даа, һайтай бэшэл хаш—үлүүсэ ехээр турахаш. Үшөө тиигээд харганаа шэнги хара шарайтай, саһан шэнги сагаан шарайтай... Ээ, жаалда ехэ! Саһан шэнги сагаан шарайтай Хархандайнууд байдаггүй, дандаа хара Хархандайнууд байдаг шуу. Юунэй тулада тэдэнэр Хархандай гэжэ нэрэтэй байгаа юм...

Зай, тэрэшье тэрэ. Олон янзын Хархандайнуудаар яахамнайб, Жолбоон гэжэ жолтогорхон шара үбгэнтэй өөрынгөө нютагай Хархандай тухайда хөөрэһүүлши даа.

Үсөөхэн айлтай үхэрэй гүүртэ гэлэй. Үсөөхэн даа, оройдоо арба хүрэхэтэй үгытэй айлтай энээхэн малай гүүртэдэ Хархандай һаалишан Жолбоон үбгэнтэеэ һуудаг бэлэй. Жолбоониинь жолтогор шарахан нюуртай, ташарайгүй туранхайхан бэетэй, нюргаар набтар, һалтагархан хүн аад, юрэдөө, одоолшье хэсэ хэнгэрэг сохиһондол хүнхинэмэ бүдүүн хоолойтой һэн. Жолбоон хадаа гүүртынгээ үнеэдые адуулдаг үхэршэн юм. Хархандайнь хабтагар улаан хасартай, үргэн доогуураа үргэлжэ эбхэрһэн бойногтой, хандагар хара эхэнэр аад, тугаар минии хэлээшэдэл, гайхалтай нарихханаар шиин-шиин гэжэ дуугардаг һэн. Түхэл шарайгаараашье, абари зангаараашье тон лэ хоёр ондоо улад байгаа. Теэд яахабши даа, үйлэ хубяараа тиигэжэ ололсоод, үбгэ, һамган, гэр гэхи болoжо түбхинөөд, жаргалтай һайн һуунад ха юм даа. Гэбэшье баяр жаргалаа багтаажа ядахадань, тэдэнэй хоорондо заримандаа элдэб жэжэхэн, хорогүйхэн арсалдаан гарадаг бэлэй.

Манайтнай Хархандай ажал хүдэлмэридэшье, ама хэлэндэшье абьяастайхан лэ һамгажаал гээшэ даа. Үргэ аманайнгаа зохолоод, хараал шэрээлэйнгээ ехэдээд байхада, мяха журөөдэһэн хара хирээдэл хаагалжа хашхаржа ородог суутай юм. Теэд талын хүнүүдэй дэмы зоргондоо хараалдань дарагдажа үгэдэггүй һэн хойнонь, ехэнхи хараалынь жолтогорхон шара Жолбоондонь шэнгэдэг лэ аа гү гэжэ тухайлагшаб. Зүгөөр Жолбоомнай хараалгажа зэмэлүүлхэдээшье ондоо болоҗо хубилха гү, али гомдохо, голхорхо бэшэ ха юм даа, үнеөхил анханай Жолбоон зандаа ябадаг ехэл уужам тэнигтэн зосоохитой хүн гээшэ даа. Тиихэһээ байтагай хандагар харахан Хархандаймни хараагаа зэмэлээшье гэжэ балай һанадаггүй, хараалыень үреэл болгоод, зэмэлээень энеэдэн болгоод, гэмэрээень наадан болгоод ябадаг, эгээ ядажа ерээ һаа, барас бүдүүн хоолойгоороо бард байса бадашаад лэ дүүрэдэг хэбэртэй агша даа.

Үтэ удаан зунай һаранууд үнгэржэ, алтан шаргал намарай шэнжэтэй болоҗо байгаа бэлэй. Нэгэтэ үдэшэлэн Хархандай үнеэгээ һаажа дүүргэөд, гэрэйнгээ үүдэ татажа орон сасуу Жолбоон үбгэжөөлдөө гэб гэнтэ доботолбол даа:

— Жолбойгоод, жолтойгоод, шандаганай шара хоргооһо урьяад, үнтаахай тандаал орохоёо түхсэржэ, аманайнгаа зааратар эбһээлжэ һууна гүш? Үндэр улаан бухадал үнеэ дахахаһаа ондоо ажалгүй, үхэһэн өөдэгүй адхамар агшаш даа!

Хархандайн ханхинама нарихан дуун ханха зайдан гэрэйнь хана уняа мүргэжэ, һөөргөө сухаряад, пеэшэн, адяар дээгүүрхи тогоо торхо, амһартын дундуур хатууханаар лэ хан гэшэбэ. Шарлагар Жолбоон шантагхад гэжэ бодоод, хара шорголзондо хазуулһан юумэдэл хабигад гээд, халхагар уужам буряад үмдэеэ заһаад лэ орхибо. Хараха янзада һөөл дорюухан, һөөл бээрхүүхэн юумэ һамганайнгаа урда һалтайхадажа байба. «Баһа юуниинь худалдөөд, энэмни эмнигээ оруулжа дошхорбо гээшэб? Үнеэнэйнгээ хорёо сооһоо оаһа юу улимтайгаа дуулаад ерэбэ гээшэб?» — гэжэ боро ухаандаа тэрэ бодоодхиһон янзатай. Теэд дабирхайтай түлеэнэй орьёлго хара утаандал монсогороороо хүрэжэ ерэһэн Хархандай эрэ доргохоноор һагдихадажа байһан Жолбоонһоо балайшье түбэгшөөжэ үгэбэгүй, үбгэнөө үрсэгхэд гэтэр түлхижэ, стул дээрэнь һуулгаад, гайтайханаар лэ гашайлажа захалбал даа:

— Гуринха шонодол набшыжа, гэрэйнгээ оёорто хабшыжа хэбтэнхаар, баахалдайшье һаань барихаяа ядаг хүмши! Ан бариха аза талаангүй, анханһаал өөдэгүй амитан һэнши. Шагнаха юм һаа шагна, дуулаха юм һаа дуула—хоёр шэхээршни ходоро үлеэхэмни. Хадангарта Харлуу Хандамын үбгэн хоёр баахалдай, Бальгада Бабалуу Бальжимын үбгэн гурбан баахалдай алаа гэлсэнэбши бы даа. Юун гэһэн ехэ өөхэн гээшэб! Юун гэһэн ехэ олзо гээшэб! Халагни халаг, ангуушагүй һула, ахир доройһаамсар хаанаһаашье намда дайралдаһан юм агшаб? Муртэй юумэ һаашни, мүнөө мүнөө баахалдайн өөхэ амаараа гаратар хүхэжэ, можо һүүжыень горшоог дүүрэн арьялгажа һууха бэлэйлди, оронойнгоо ойро унтажайл һуухаяа болихо һэмши...

Һамганайнгаа нигэжэ байжа бохоходонь, одоолшье ушар шалтагааниинь ойлгоод, эрэ н[...] нёэ дайруулһандаа хоро шараяа бусалһан Жолбоон үлэ мэдэг энеэб гээд, үргэн доронхи уршагархан шара һахалаа эмирэд гээд, бажаганама барас хоолойгоороо бард байса хэлэжэрхибэ:

— Баахалдайн өөхэ эдихэм гэжэ эрхэлээ гүш? Бальга ошоод, Бабалуу Бальжимаһаа эрижэ эдииш теэд!

— Ошохогүйб, ошохогүйб, ошохогүйб! Ала, ала, ала, өөреэл ала!

— Хадангар ошоод, Харлуу Хандамаһаа эрижэ эдииш теэд!

— Эрихэгүйб, эрихэгүйб, эрихэгүйб! Бари, бари, бари, өөреэл бари!..

Һүүлэй һүүлдэ яахашье мүрөө ядашаһан Жолбоон гэрэйнгээ тэгэндэ гараа дэлгээд лэ байшоо бэлэй...

Тэрэ гэһэнһээ хойшо үхэршэн Жолбоон үнеэшэн Хархандайдаа үдэр үнгэргөөд лэ үйлөө харлаһан баахалдайгаар хашуулдаг болошоо һэн. Теэд ангууша бэшэ һэн хойноо, аза талаангүй һэн хойноо хайшан гэхэбши даа. Һамганайнгаа һаалиин гэр сооһоо гү, али үнеэнэй хорёо сооһоо үргэ ама суглуулжа, азатай агнууриин шэнэ шэнэ һони дуулажа ерээд лэ, дахин дахин доботолжо ороходонь, Жолбоон ахаймнай үнөөхил хуушан хэбээрээ. Хархандайн түрэлтые доохонуур мэдэһэн үнеэшэн һамгад бүри зорёохон дари дээрэ дабһалжа, энэ тэрэ нютагай азатай талаантай ангуушад тухай һанаанһаа абажа байжа хөөрэлдэдэг болошоһон янзатай. Тэдэ бүгэдыень шэхэндээ хабшуулжа ерэһэн Хархандай улам ехээр уланхадажа, үбгэн Жолбоондооороно даа:

— Бэрхэшүүлэй баахалдай бариха гээшэнь ээ! Оройдоо гэрэйнгээ гэшхүүр дээрэһээ, хорёо хотон сооһоо, дал хилээб сооһоо аланабши бы даа! Тиихэдэнь ши, гансал муу амитан, юушье алажа, барижа шадахагүй, үнөөхил үхэрөө дахаад лэ унтажа ябахаш. Саанаһаал һаа һожор һойггүй, саанаһаал һаа урагша талаангүй... Юунэй тулада хүнды түмэр арадаа үргэлжэ ябадаг юм? Миил хии тала руу лаас-лаас байса дуугаргахаяа гү? Яһан абяа анир, дуу дорьбоо ехэтэй агшаб. Ягаа базааха олтилхо юумэнь үгы агшаб. Хүхэ болиго бургааһашье үргэлэ, хүрхигэр хүнды түмэршье үргэлэ—шамда, юрэдөө, өөрэгүй адли. Баахалдай барихаһаа байтагай, бахашье харахадаа айдаг амитанда хүнды түмэр юунэй хэрэгтэйб. Тэргэ, шаргадашье тээжэ асараа һаамни, баахалдайн нюдэ анюулжа шадахагүйлши даа, айхалши. Һүрээгээ дэлбэ айхалши. Би мэдэнэб, газаахи зосоохиниешни нэбтэ шобто харанаб. Аймхай түлюур, тиимэл өөдэгүй амитан ха юмши даа, тиимэл амитан ха юмши...

Теэд Хархандайн хэдышье атанханаа алдажа доржогоноходонь, анханай ангууша бэшэ Жолбоон яахаб даа, үнөөхил хуушанайнгаа хэбээр ябаал юм бэзэ. Арбаад сажан газарта алдын зэргэ түгсүүл тудахагүй, агнуури гэхэдэ анханайл һожоргүй хүн ха юм. Жолбоон өөрыгөө тиигэжэ һайн мэдэдэг һэн. Мүн һамганиинишье тиигэжэ мэдэдэг аад, эхэнэр хүн хадаа элдэбын атаархамаар юумэ дуулахадаа эжэлүүдгүй гэмэржэ, зэмэлжэ ороно ха юм даа. Гэбэшье удангүй һаалишан Хархандаймнай үхэршэн Жолбоондоо гэнтэ доботолхоёо болижо, тэнгэридэ хүрэсэ гэхээр, тэнсэлгүйхэнөөр магтадаг болошоһон юм. Жолтогор шарахан Жолбоон ахай яагаад тиигүүлжэ шадаһан байгааб?

Бури хүсэдхэнөөр хүйтэржэ, намарай ольбон газаа орожо ерэбэ. Худөө талаар бурзан сагаан хюруу унажа хонодог болонхой. Тииһээр удангүй бордоһо саһанай мушхаржа, буруулган хүйтэн сагай ерэхэнь ойротобол хаш. Хорёо хүһамаг соогоо үбһэ тэжээлээ татажа абаха хэрэг гараба.

Нэгэтэ үглөөгүүр эртэлжэ үнеэгээ һааһан хандагар харахан хараалшахан Хархандай халтар хара азаргаяа хазаарлажа, хабһатай тэргэ оруулаад, тиимэшье холо бэшэ, модо хахадай хирэдэ байһан үбһэндэ ошобол даа. Үглөөнэй хюруу үшөө хайлажа үрдеэгүй, сабшагдаһан газар дээгүүр сагаан үнгөөр бурзайна. Нарбагар ногоон ойн саанаһаа намарай наран һаяхан гараад, наартай зохидоор энеэбхилэн байна.

Удангүй хахадсаа болотороо задалагдаһан һүри урдань гонзойжо харагдаба. Хархандай хахадлаһан сомоогой хажуу таладань тогтожо, халтар хараяа хүндэлдүүлээд, хабһатай тэргэһээ буужа, дүрбэ һалаатай түмэр асаяа түршагэнүүлэн, наярган абаад лэ орхибо. Сомоо дээрэ унтажа хэбтэһэн хара гүрөөһэн нойрһоо һэрижэ, бузархан муухайгаар бархираад, үндын бодожо ерэбэл даа. Хархандай хабһатай тэргынгээ саана асатай гараараа арбагаад арбагаад гээд, баахалдайһаашье шангаар хашхарба. Тэрэшье тэрэ бэзэ, хара баабгай хабһат[...] тэргэ дээрэнь һүрэжэ бууба. Хар[...]хандайшье: «Жолбоо-он...» — гэж[...] һулахханаар абяа гараад, тад гэлэ[...]гээ тарайжа, үхэдхэн мууража ун[...]шаба. Халтар хара азаргашье ха[...]марайнгаа хахартар хүүхираад, ша[...]ха өөдөө сор[...]ко, нэгэ сохорхоо[...] шадал хүсэ мэдүүлэн, гүүргэ тээш[...] унин тооһон нэпэгэнэшэбэ. Будх[...]һан азаргын булайхан түргэн харай[...]хада, боори газар доһолжо, бутар[...] тооной наярһан буха модон тэрг[...] доогуур харагдахаяа болин эригэн[...]шэбэ. Бахардаһан баахалдай бархи[...]жашье бирахаяа болишоод, хү[...] модон тэргэ дээрэ хуужагар шахэ[...] хуумайлган хэбтэшоо бэлэй.

Хара гүрөөһэ шэрэһэн халтар ха[...]ра азарга Жолбоонойхи худар зүр[...]гад лэ гэшэбэ. Унтажа, һуняа[...] дүүргээд, үнеэдээ хорёоһоонь гарг[...]жа ябаһан үхэршэн Жолбоон тэ[...]рэнние обёоржо, хандагар хара[...] хараалшахан Хархандаймни ха[...] гүрөөһэндэ барюулба гэжэ һалганаа[...]оог хашхараа табин, һүүхирэ[...] оодон морёо шабхуурдан, хойно[...] һоонь шадалаараа харайлгаба. Ол[...]дого сондоһо оодоргожо ябахалда[...] хажуу тээшээ һабардажа, хүнд[...] түмэр дургабиигаа хобхо тата[...] абаадхиба. Халтар хара азарга[...] хашаа тулан сорой хотойнь зэргэ ха[...] туужаһан Жолбоон хажуудань ту[...] татажа, хара гүрөөһэнэй хабтага[...] үргэн магнай руу картечь һомоор[...] морин дээрэһээ шааюулжал орхиб[...]ха...

Хожомынь Хархандай хара гү[...]рөөһэнтэй дайралдаһанаа һаалиш[...] һамгадтаа хөөрэхэдөө: «Жолбоомн[...] жолтойходоод, ангуушахан һэдэбтэ[...] ахимхан зоригтой, эрын зэргэ эр[...] байбал. Намда Жолбоонһоо ондо[...] хүн хэрэггүй, намда Жолбоомни[...] хайратай», — гээд муурәжа ун[...]хаяа һанажа байжа, эльгэ зүрхэ[...] тэбэрин, һанаа алдан, ёолон, дахи[...] дахин дабтан хэлэдэг болонхой аг[...] даа.

Шэхэнэй шэмэг нюдэнэй хужар

Шэнэ шүлэгүүдһээ

Николай ДАМДИНОВ

ДҮРБЭН ТЭНГЭРИ

1. ХАБАРАЙ ТЭНГЭРИ

Харьялаа горходой жолоонуудые сасагтуулһан
Хамар сорьёмоор мойһоной эшэ набшатуулһан,
Түрүүшын зэдэлгы сууряата дуугаар ниисагаалһан,
Түбние тойроод азарга хурдаар табисагаалһан,
Хабатай һэргэлэн, хатар ульгам, таха тэгшэ
Хабарай тэнгэри — хазаарта мориншуу юм гэгшэ!

2. НАМАРАЙ ТЭНГЭРИ

Уруудажа ябаһан сагай хэлбэри ехэ ороо,
Ууртай сахилгааншье үгы, үдэршье хороо.
Һамгадай наранай арай гэжэл гарахада,
Һалхилаад, бороожоод, бүрхүүтэнэл ходо...
Назгай нобшо, хадуурхал аргаа бэдэрэнги,
Намарай тэнгэри — ноггото морин шэнги.

3. ЗУНАЙ ТЭНГЭРИ

Үбһэ ногоогоо, айраг тарагаа дэлбэрүүлһэн,
Үдэшын туяае үүрэй толонтой зэргэлүүлһэн,
Аадараар сүршэһэн, нараяа хурсаар шатааһан,
Аялдар залуугай уралые зулмаан хатааһан,
Зугаашашье, хүдэлмэришэшье байхал
Зунай тэнгэри — зуһалангаймнай майхан!

4. ҮБЭЛЭЙ ТЭНГЭРИ

Нажар намарай бэлдэһэн намаае эднмгэй,
Налюу газараар бордоһо саһые шэдэмгэй,
Мүнгэн шагтааяа мүльһэн дээрэ хадамгай,
Мүшэд зүүлтээ энгэр дүүрэсэ сасамгай
Үндэр ханадаа аршамал сэбэр хүхэ шэлтэй
Үбэлэй тэнгэри — үльгэрэй ордоноор жэшэлтэй!

ЭРДЭМТЭНДЭ

Унгааг тооһондо үни даруулжархиһан
Урданай нэгэ зузаан дэбтэр олонхойш.
Хуушан монголоор доошонь матаруулжархиһан
Хурсахан үзэгынь шудалан һуудаг болонхойш.
«Эртын буряадай үнэтэй үльгэр — хэшэгые
Эрхим хүнэй гар буулгажа бэшээл», — гэнэш.
Аяар зуун жэл дамжажа ерэһэн бэшэгые
Абаахайн мүнгэн шүяһэнтэй ши жэшээлнэш.
Асата, һалаата үзэгэйнь хэлбэри сэгнэнэш,
Алтан дээрэхи һиилүүр мэтэл энэ, — гэнэш.
Амнлхааш дээрэнь болёод һуунаш — нэгэ үгөөр...
Айхабтар энэш һайн юумааб даа... зүгөөр —
Үзэгэй гоёор нугарһые бү гайха,
Үгын ураар хэлэгдэһые гайха.

Үбэлэй һүниин сэлгеэндэ
Үбгэн һарын туяанда
Мүнгэн хадын оройһоо
Мүрлэн һүрэжэ наадаһайб!

Ф. СОРОКИНОЙ фотоэтюд.

НАРАН СЭСЭГЭЙ ТҮҮХЭ

«...Тэрэ нарандал адли, наранай ябаһан тээшэ толгойгоо эрьюулдэг» —гэжэ тиихэ үедэ Россида мэдэгдээгүй байһан ургамал тухай Петр I бэшэһэн байна. Тэрэнэй заабаряар ородой газар дээрэ наран сэсэгэй үрэһэн таригдаһан байха юм.

Тэрэнэй түүхэ тон һонирхолтой. Энээн тухай Саратовай хэблэлээр гаргагдаһан «Наранай спутник» гэжэ шэнэ номой хуудаһанууд уншагшадые тэрээнтэй танилсуулна. Научно-популярна монографиин автор Зүүн Урда зүгэй хүдөө ажахын институтдай профессор, селекционер В. К. Морозов юм.

XVI—XVII зуун жэлдэ Америкэһээ асарагдаһан энэ гоё ургамал Европын саад, сэсэрлигүүдые гоёогоо. Сэсэг ургуулагшад янза бүриин үнгэтэй наран сэсэг бии болгоһон.

Нэгэ бага хожомшог Н. В. Гоголь: «Эреэ марян огородуул жэрбэгэр гоё эшэтэй наран сэсэгээр бүрхөөгдөө»,—гэжэ бэшэһэн юм. Үнэхөөрөөшье шэмэглэл болгогдодог байһан энэ сэсэг хүдөө ажахын ургамал болгогдонхой.

1799 ондо «Императорай һайн дуранай экономическа бүлгэмэй зохёолнууд» гэжэ ном дотор наран сэсэгэй үрэһэнһөө тоһо гаргаха ургаршатай туршалга Саратовта хэгдэжэ үзэгдөө гэһэн мэдээсэл тунхаглагдаһан байна. Гээшье һаа, тэрэ туршалга үйлэдбэридэ бэшэ лабораторидо хэгдэһэн байгаа хаш. Наран сэсэгэй тоһо промышленна аргаар гаргаһан хүн хадаа граф Шереметьевэй зарса болоҗо, Воронежско губерниин Алексеевка тосхонһоо ерэһэн Данил Бокарев гэгшэ байһан гээд номой автор батална.

Тиигэжэ наран сэсэг сэсэрлигэй гоёлто байһанаа таряанай газар уруу дабшашоо. 1883 ондо Алексеевкэдэ дэлхэй дээрэ тоһо гаргадаг анха түрүүшын завод баригдаһан байгаа. Тэрэ завод морёор хүдэлгэгдэдэг байһан. Тэрээнһээ хойшо наран сэсэг Воронежско губерни соогуур, Саратовска Поволжиин үргэн тала дайдаар хаа хаанагүй таригдажа эхилээ.

Россин полиһоо шэнэ шэнжэ шанартай болоһон наран сэсэг Европо руу таригдадаг болобо. «Ородой мамонт», «ородой мантан», «ородой гигант» гэжэ нэрлэгдэн наран сэсэг ут нютагаа — Америкэ абаашагдаа.

Мүнөө манай орон дотор наран сэсэг дүрбэ миллион шахуу гектар газар дээрэ таригдана. Тэрэ хадаа үндэр ургаса үгэдэг сорт. Үрэһэнэйнь 50 процент шахууһь тоһон байдаг. Наран сэсэгһөө үлүү ехэ тоһо үгэдэг ургамал дэлхэй дээрэ үгы.

Мичуринска биологиин түйлалта тухай, наран сэсэгые саашадань һайнаар ургуулха зорилго, тэрэнние үйлэдбэрилхэ агротехникэ тухай «Спутник солнца» гэжэ ном дотор тодорхойгоор хэлэгдэнэ.

Энэ ном гоё зурагуудтай. Эрдэмтэд, таряашад, һурагшад, байгаалида дурлагшад — манние оршон тойрон байгаа байдалые һайса мэдэхые хүсэгшэд энэ номые һонирхон уншаха байха.

(ТАСС-ай нэмэлтэ мэдээсэлһээ).

Үшөө жааханһаа урлажа эхилхэдэ ямар гоё гээшэб! Мүнөө ехэ һайхан уталза бүтээжэшье шадахагүй һаа, талада ургадаг ягаахан сэсэг үнгын утаһаар таталуулхада болоно бшуу.

Ц. ТЫХЕНОВЭЙ фото.

ХУДАГ—БАРОМЕТР

Николаевска юбластиин (Покровское тосхоной тэб тэгэндэ нэгэ «һонихон» худаг байдаг. Гүнзэгы, уһаниинь шүдэ хаха ташама. Тиигээд нэгэ заримандаа худаг ехээр агаар һородог, хабхагыень нээхын аргагүй байдаг. Нүгөө заримандаа худагай хабхаг бусалжа байһан сайн хабхагтал адляар оболзодог. Бороо гү, саһанай орохын урда тээ худаг агаар хүсэтэйгөөр түлхин гаргана. Харин сагай уларилай һайн байхада һорон бэе тээшээ абана.

Энэ юун дээрэһээ болоноб? Хара далайн эрьеын хойтохи районуудта хүрьһэниинь избёосхо холисотой юм. Тиихэдээ энэ Николаевска область багта газарай хүрьһэн доогуур уһан ехээр ябадаг гэжэ мэдэгдэнэ. Газарай хүрьһэнэй олон һүбэ нүхэтэй; һэрхигэр. Агаарай дарасаһаа дулдыдажа, энэ хүрьһэн ехээр агаар һорон абана бшуу. Агаарай дарасын бага болохолоор һөөргэнь агаар ехээр түлхин гаргана.

Имэ худаг-барометрнууд Херсонско, Запорожско, Украины Одесскэ областиин урда районууд та дайралдадаг. Сагай уларилай ямар байхые эндэхи хүн зон олон хоног урид эдэ худагуудай ашаар мэдэнэ.

ТААБАРИ

Нэгэ һаалишан өөртөө даалгагдаһан бүлэг үнеэдһээ 68040 литр һү һааба гэел даа. Дунда зэргээр тоолоходо сүүдхэ бүхэндэ үнеэн бүриһөө 18 литр һүн һаагдадаг байгаа һаань, һаалишан хэды үнеэдые, хэды үдэртэ һаажа, энэ һү абааб?

Үнеэн бүриһөө хэды литр һү һаагааб?

ТААБАРИИН ТАЙЛБАРИ

«Шэхэнэй шэмэг, нюдэнэй хужар» гэһэн манай газетын хуудаһанда толилогдодог таабаринуудта гол түлэб зүб харюунууд абтажа байдаг. «Танай газетын октябриин 31-нэй дүрбэдэхи хуудаһанда толилогдоһон Ю. Самбоцыреновэй таабарине нигэжэ таагаабди» гэжэ манай уншагшад Б. Д. Аюшин (Баргажан), Хориин Могсохоной һургуулиин 6-дахи классай һурагша Надя Ринчинимаева гэгшэд харюу эльгээгээ.

Нэгэдэхинь — һүүдэр.

Хоёрдохинь — часы.

ГУРБАН БААТАРНУУД

Сошоомо һонин
Соносхол мэдээ баһа шагнаад,
Мүшэдэй дундуур
Мүр гаргахынь хаража ядааб.
Үнинэй улынхэй
Үүлэн тээшэ шэртэхэ аад,
Гэнэн бэеынгээ
Гэртэ ороһондо гэмшэбэб.

* * *

Ород арадай
Онтохон сооһоо элирдэг
Гурбан баатарай
Гунигта ябадал харуулһан
Уран зуралгын
Удхань хэды сэсэн бэ!
Һүрөөтэ дайнда
Һүгэлсэн тулалдаха хүсэлтэй гү,
Һарабшалаад харахадань
Һанжадаг мунса юуштэ бэ?
Хүдэр бэеэрээ
Хүмэрихэгүйгөөр лаб һуудаг —
Илалтын һүлдэ
Илья Муромец гэдэг һэн.
Һэримжэ түгэлдэр
Һэргэг һонороо мэдүүлжэ,
Һэлмээ һугалан,
Һэжэхын тэндэ зогсодог —
Алеша Попович
Алдар габьяа уряалан,
Алад саагуур
Ажаглан, хёрхоор шэртэдэг.
Оюун бэлигэй
Оньһо дараһан түхэлтэй,
Номгон дүрөөр
Номо һомоёо онолбошье,
Гүнзэгы бодол
Гүйлгэн байһан шэнжые
Сэсэн Добрыня
Сэлмэг шарайгаар тодоруулдаг.
Йимэ гурбан
Илалтын эдитэ баатарнууд
Арадай домогто
Анха эртэһээ байгаа хал.
Аюулта дайнһаа
Абарха юрөөлөөр түүрээгдээд
Үльгэрэй дээжэ —
Үгын шэмэг болодог ха.
Тиимэ гэтэр,
Тэнгэри, газар хэб соогоо,
Хүнэй байдал
Хэды холо хүгжөө бэ?
Шэнэ сагай
«Шэдитэ» габьяа гаргагшад
Бахархан хэлсэмээр
Баатарай хабые хэтэрүүлжэ,
Онтохон соохи
Орёо магтаал буляа лэ.
Хүйтэн сабдаг
Хүхэ агаарай сааханиуур
Хүнэй гүйдэг
«Хүнгэн» харгы гараа ха.
Гайхал түрүүлжэ
Гаһар түргэн ракетэнүүд
Газар дэлхэйн
Гадуур шэмэг болоо ха.
Замбуулин дайдын
Захагүй уудам океан соо
Зүгөө алдангүй
Зүбөөр ниидээд, буудаг хүн
Ямар түбидэ
Ябажа байнаб, мүнөөдэр?
Һанаад үзыт,
Һайхан замай утыс!
Шэбшээд туршааб
Шэглэн гараха хараае:
«Хаана буухаар
Харгы заалгаад, мордоо хаб...»
Таажа шадашагүй
Таабари тушаа халдангүй,
Хэлэхэеэ һанаһан
Хэрэг ушараа уудалһуу:
Түби дээрэһээ
Түрүүшын гурбан бүлэглөөд,
Дүтэһөө харагдаагүй
«Дүжэриг» тээшэ зорёошонь —
Хэлээр үгэлэшэгүй
Хэсүү һэдэлгэ эхилүүлээ.
Эрэлхэг зоригоор
Эрдэмэй шэнжүүл дэлгээшэнь —
Хожом хойшоо
Хубяа харахань дамжаггүй.
Космос дээгүүр
Хобхо харгы байба гэлэй,
Саһа махаһан
Сарья зүргэ бэшэ бэзэ.
Тэрэнэй үгсүүр,
Тэды эрид байһые
Тэмгэ дабажа,
Тэсэжэ үзөөшэд мэдэнэ бэзэ...
Кораблиар тамарһан
Комаров, Егоров, Феоктистов —
Хани гурбанай
Халуун тохоног нэшэсэлдэн,
Агаарай саагуур
Арбан зургаа тойроходоо
Газарай шарайн
Гайхамшаг гоёыень тогтоогоо.
Талада байгаад,
Таамаг үгэ бү хэлэһүү,
Олоной хүсэлдэ
Омог сэдьхэлээ нэгэдүүлһүү.
Хоноод бусаһан
Хожомой гурбан Баатарые
Дэлхэйн арад
Дэмы магтаа бэшэ байха.
Эльгэ зүрхэеэ
Эхэ орондоо зорюулжа,
Хүнэй түлөө
Хүсэ шадалаа гаргадаг —
Имэ журам
Илалтын үүдэ хонооно.
Эрхим шанарай
Эбтэ һуудал зохёоно.
Газар дээрэ
Галай тэһэрхэ үзэгдэнгүй,
Сэбэр тэнгэрн
Сэлмэг наратай мүнхэ байг!
Тэрэнэй түлөө
Тэмсэлэй үгөөр уряалһан
Шэнэ геройнууд
Шэдитэ хабаяа харуулба.
Улаан Талмайн
«Ура» хашхараа шагнажа,
Гурбан баатарай
Һубарин хэлэхэдэ хүхилсэн,
Адли һэгшэхэ
Азатай байһан золтойбди!
Манай оройһоо
Манлай болоҗо ургагшад —
Юһэн баатарай
Юртэмсын залаа болоходо:
Дүүрэн шарайта
Дүшэн долоодохи Октябриин
Улаан тугууд
Улам дээгүүр намилзаа...

Б. БАЗАРОН.

ПРАВДА БУРЯТИИ

Мүнөөдэрэй номерто:

Нэгэдэхи хуудаһанда: «Правда» газетын ноябриин 12-ой номертохи «Экономикын хүгжэлтын уялгата эрилтэ» гэһэн түрүү бэшэг, Буряадай АССР-эй зургаадахи зарлалай Верховно Соведэй табадахи сесси дээрэ абаһан тогтоол болон Хуулинууд, Зэдын үйлэдбэриин управлениин партийно-гүрэнэй хиналтын комитедэй гэшүүн Д. Бадмажановай «Ажахыгаа эрхилжэ шадаагүй дээрэһээ» гэһэн корреспонденци, В. Головко—«Уншэрһэн машинанууд», ТАСС-ай шухала мэдээсэлнүүд.

Хоёрдохи хуудаһанда: «Электромашина» заводой электромеханическа цехэй экономист, партийна организациин секретарь Н. Деминой «Голодоһо гаргадаггүй технологи» гэһэн статья, Улаан-Үдын гүрэнэй искусственна үрэжүүлгын илеметанциин зоотехник Н. Бочкарев — «Амжалтанууд ба алдуунууд».

Гурбадахи хуудаһанда: «Соёлшодой съездые угтуулан» гэһэн рубрика доро «Баргажанай үнэн» газетын сотрудник Н. Сандановатай корреспонденци, Ч. Цыдендамбаев— «Жэбжээнэйтэй дахин уулзалга». Хилын саанаһаа мэдээсэл.

Дүрбэдэхи хуудаһанда: «Шэхэнэй шэмэг, нюдэнэй хужарай» («Субботний огонек») материалнууд.

Редакторай орлогшо
Ц. Ц. ЦИБУДЕЕВ.

Манай адрес, телефонууд

АДРЕС ОБЪЕДИНЕННОЙ РЕДАКЦИИ: гор. Улан-Удэ, улица Ленина, 35. Телефоны: редактора—23-67, зам. редактора—38-42, зам. редактора—35-84, секретариата—27-37, отделов: сельскохозяйственного производства и партийной жизни—47-59, 35-14, промышленного производства и партийной жизни—48-89, 33-61, корректорская—35-95.

Улица ЛЕНИНА, 26. Телефоны отделов: идеологического—24-74, советского строительства и быта—34-93, рабселькоров и писем—25—41, 38-30, информации—32-74 и переводов—34-05.

гор. Улан-Удэ, типография управления по печати при Совете Министров Бурятской АССР.

Н00270. Зак. № 1150.